

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİMDALI
İSLÂM TARİHİ BİLİMDALI

**SÂBİT B. KAYS B. ŞEMMÂS'IN HAYATI VE
İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. MEHMET ALİ KAPAR

HAZIRLAYAN
SEVDENUR YALÇIN ÜCÜOĞLU

KONYA 2016

SÂBİT B. KAYS B. ŞEMMÂS'IN HAYATI VE İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR.....	III
ÖNSÖZ.....	IV

GİRİŞ

I. Araştırmanın Kaynakları.....	1
II. Araştırmanın Metodu.....	3
III. Risâlet Öncesi Dönemde Sâbit b. Kays.....	4
1. Doğumu.....	4
2. Nesebi ve Kabilesi.....	4
3. Künyesi.....	6
4. Ailesi.....	6

I. BÖLÜM

SÂBİT B. KAYS'IN İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ

I. Hz. Peygamber Döneminde Sâbit b. Kays.....	9
1. Risâletin Mekke Döneminde Sâbit b. Kays.....	9
2. Risâletin Medine Döneminde Sâbit b. Kays.....	10
2.1. İslâmiyet'i Kabulü	10
2.2. Katıldığı Savaşlar.....	11
2.3. Yaptığı Faaliyetler ve Aldığı Görevler.....	14
2.3.1. Hatipliği.....	14
2.3.2. Kâtipliği.....	17
2.4. Hz. Peygamber ile İlişkileri.....	18
2.5. Sahâbe ile İlişkileri.....	19
2.6. Hakkında İnen Âyetler.....	21
II. Hz. Ebûbekir Döneminde Sâbit b. Kays.....	34

II. BÖLÜM

SÂBİT B. KAYS'IN ŞAHSİYETİ VE VEFÂTI

I. Şahsiyeti.....	42
1. Fizikî Özellikleri.....	42
2. Ahlâkî Özellikleri.....	42
3. İlmî Özellikleri.....	43
II. Vefâtı.....	44
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	46
BİBLİYOGRAFYA.....	48

KISALTMALAR

- age. : Adı geçen eser
b. : Bin, ibn
bnt. : Binti
bkz. : Bakınız
bsk. : Baskı
c. : Cilt
c.c. : Celle Celâlühu
çev. : Çeviren
DİA. : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB. : Diyanet İşleri Başkanlığı
h. : Hicrî
Hz. : Hazreti
m. : Milâdî
MEB. : Milli Eğitim Bakanlığı
r.a. : Radıyallahu anh, Radıyallahu anha
S. : Sayı
s. : Sayfa
sad. : Sadeleştiren
(sav.) : Sallallahu aleyhi ve sellem
ŞİA : Şâmil İslâm Ansiklopedisi
Tsh. : Tashîh
terc. : Tercüme eden
tsiz. : Tarihsiz
v. : Vefatı
Vb. : Ve benzerleri
Vd. : Ve diğerleri
Yay. : Yayınları
Yay. y : Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

Tarih boyunca hiçbir din İslâm'ın üstlendiği görevlerle gelmemiş ve insanlık İslâmiyet'le elde ettiği huzuru başka hiçbir yerde bulamamıştır. İslâm, insanlığı karanlıktan aydınlığa, dalâletten hidayete, korkudan emniyete sevketmiş ve insana insan olması hasebiyle gereken değeri vermiştir.

Hz. Peygamber, insanlığa İslâm gibi yüce bir dinle gelmiş ve insanları içinde buldukları zulümden kurtararak birçok seçkin insanın yetişmesine rehberlik etmiştir. Ashâb-ı güzîn dediğimiz kimseler, Hz. Peygamber döneminde iman yolunda ilerleyen kimselerdir. Bu seçkin insanlar imanları, ilimleri, amelleri ve güzel ahlâklarıyla her asra örnek olmuşlardır. Böylece Rasûlullah'ın ashâbı insanlık içerisinde ayrı bir yere sahip olarak çeşitli araştırmalara konu olmuşlardır.

Biz de bu çalışmada, sahâbe arasında önemli bir yeri bulunan Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın, hayatı ve İslâm tarihindeki yeri hakkında bilgi vermeye çalıştık. İslâm'a hizmeti, askerî, sosyal ve kültürel hayattaki faaliyetleri, Allah'a ve Rasûlü'ne olan bağlılığı, sahâbe arasındaki konumu ve hakkında çalışma yapılmamış olması bizi bu çalışmaya teşvik etti. Araştırma bir giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın kaynakları ve metodu hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra "Risâlet öncesi dönemde Sâbit b. Kays" başlığı altında doğumu, nesebi, kabilesi, künyesi ve ailesi incelenmiştir. Birinci bölümde Sâbit b. Kays'ın İslâm tarihindeki yeri konu edilmiştir. "Hz. Peygamber döneminde Sâbit b. Kays" ve "Hz. Ebûbekir döneminde Sâbit b. Kays" olarak ikiye ayrılıp, Hz. Peygamber dönemi de kendi içerisinde Mekke ve Medine dönemi olarak ikiye ayrılmıştır. İkinci bölümde ise şahsiyeti ve vefâtı hakkında bilgi verilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanmasını sağlayan, çalışmam sırasında gerek konu seçimi gerekse bilgi ve tecrübeleriyle bana yol gösteren, çalışmamı özenle takip ederek destek ve samimiyetini hiçbir zaman eksik etmeyentez danışman hocam saygı değer Prof. Dr. Mehmet Ali Kapar Bey'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Sevdenur Yalçın Ücüoğlu
KONYA 2016

GİRİŞ

Girişte,çalışmamızda bize kaynaklık eden temel eserler başta olmak üzere, konuyla ilgili diğer bazı kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir. Eserler hakkında bilgi verilirken eserlerin araştırmamızda hangi konularda kullanıldığına da değinilmiştir. Ayrıca araştırmamızın metodu hakkında da bilgi verilmiştir.

I. Araştırmanın Kaynakları

Çalışmamız Hz. Peygamber döneminden başlayıp, Hz. Ebûbekir dönemini de içine aldığı için, İslâm tarihiyle ilgili temel eserler araştırmamıza kaynaklık etmiştir. Bu kaynakların tümünü zikretmeye imkân olmadığı için, sadece en önemlilerini belirtmekle iktifa edeceğiz. İkinci ve üçüncü derecede faydalandığımız kaynaklar hakkında, ilk geçtikleri sayfanın dipnotunda ve bibliyografya kısmında yeterli bilgi verilmiştir.

Hz. Peygamber dönemi ile ilgili rivayetlerde siyer ve meğâzî türü eserler bize kaynaklık etmiştir. Genellikle Arapça olan bu eserlerin bir kısmının Türkçe tercümeleri de mevcuttur.

Vâkıdî'nin (v.207/823) meşhur eseri İslâm tarihinin ilk ve en önemli kaynakları arasında yer alan *Kitâbü'l-Meğâzî*, Allah Rasûlü'nün bizzat katıldığı gazveler ve gönderdiği seriyeler hakkında önemli bilgiler ihtiva eder. Sâbit b. Kays'ın, Risâletin Mekke döneminde vuku bulan Yevmü Buâs başta olmak üzere katılmış olduğu bütün savaş ve seriyeler hakkında bu eserden istifade edilmiştir.

İbn Hişâm'ın (v. 218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye* isimli eserinden istifade edilmiştir. İslâm tarihinin temel kaynakları arasında yer alan bu eserden Sâbit b. Kays'ın nesebi ve kabîlesi, katıldığı gazveler ve seriyeler konularında yararlanılmıştır.

İslâm kültür tarihinde tabakât kitaplarından zamanımıza kadar intikal eden çalışmaların en eskisi olan İbn Sa'd'ın (v. 230/844) *et-Tabakâtü'l-Kübrâ* adlı eseri, kendi sahasında yazılan eserler arasında kapsamı ve özgünlüğüyle öne çıkmıştır. Bu nedenle Sâbit b. Kays'ın hayatını çalışırken bize genel olarak bilgi sunmuştur. Ayrıca

eserin 8. cildinde sadece hanım sahâbîlere yer verilmiştir. Bizimde çalışmamızda adı geçen hanım sahâbîler hakkında bu ciltten faydalanılmıştır.

Taberî'nin (v. 310/923) *Tarihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk* isimli eserinden de Yemâme savaşı konusunda istifade edilmiştir.

İbn Abdilberr'in (v.463/1071), sahâbe biyografileri konusunda müstakil olarak yazılmış en erken ve en muhtevalı olan *el-İstiâb fî Mârifeti'l-Ashâb* adlı eserinden de Sâbit b. Kays'ın nesebi, kabilesi ve künyesi konularında yararlanılmıştır.

İbnü'l-Esîr'in (v.630/1233) *Üsdü'l-Ğâbefî Ma'rifeti's-Sahâbe* adlı eserinden Sâbit b. Kays'ın nesebi, kabilesi, künyesi, ailesi ve Hz. Peygamberle ilişkileri konularında istifade edilmiştir. Ayrıca Taberî'nin özetini çıkaran ve nispeten daha sağlıklı rivayetleri eserine alan İbnü'l-Esîr'in, çevirisi M.Beşir Eryarsoy tarafından yapılan *el-Kâmil fî't-Tarih* adlı eserinden de faydalanılmıştır. Bu eser, Sâbit b. Kays'ın katıldığı savaşlar hakkında, Benû Müstalık gazvesi ve Yemâme savaşı konularında kullanılmıştır.

İlk Müslüman münekkitlerden ünlü tarihçi ve hadis imamı Zehebî'nin (v. 748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'sı*, biyografi sahasında yazılmış önemli bir eserdir. Bu noktada eserden Sâbit b. Kays'ın nesebi, kabilesi, künyesi ve ailesi konularında istifade edilmiştir.

Biyografiler konusunda son telif edilen kitaplar arasında bulunan İbn Hacer'in (v. 852/1449) *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe* adlı eserinden de, hakkında inzal buyrulan âyetler bölümünde, boşanan eşi hakkında faydalanılmıştır. Yine İbn Hacer'in eseri olan *Tehzîbü't-Tehzîb*'den de nesebi ve katıldığı savaşlar konularında yararlanılmıştır.

Sâbit b. Kays'ın katıldığı gazveler noktasında İbn Kesîr'in (v.774/1373) *el-Bidâye ve'n-Nihâye* adlı eserinden istifade edilmiştir.

Sâbit b. Kays, Hz. Peygamber'in hatibi olması nedeniyle, onun hutbeleri bizim için önem arz etmektedir. Bu konuda Ahmet Zeki Safvet'in *Cemheretü'l-Hutabi'l-Arab* adlı eseri de bizim için istifade ettiğimiz önemli bir çağdaş araştırmadır.

Aynı şekilde Mustafa el-A'zamî'nin *Küttâbü'n-Nebî* adlı eseri ve Ahmed Abdurrahman İsâ'nın *Küttâbü'l-Vahy* adlı eseri de Hz. Peygamber'in kâtiplerinin kaleme alındığı eserler olup çalışmamızda bu eserlerden faydalanılmıştır.

Araştırmada ansiklopedik eserlere de müracat edilmiştir. Diyanet İslâm Ansiklopedisi, İslâm Ansiklopedisi (MEB) ve Şâmil İslâm Ansiklopedisi'nde bulunan ve çalışmamızla ilgili olan maddeler taranmıştır. *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm* isimli eser, Afzalu'r-Rahmân'ın *Sîret Ansiklopedisi* ve Komisyon tarafından kaleme alınan *Sahâbîler Ansiklopedisi* de araştırmamıza kaynaklık etmiştir.

Çalışmamızda Sâbit b. Kays hakkında nâzil olan âyetler hakkında ayrı bir başlık oluşturulmuştur. Bundan dolayı tefsirlerdende istifade edilmiştir. Çevirisini Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner'in yapmış olduğu İbn Kesîr'in *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dînî Kur'ân Dili*, Kurtubî'nin *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*'ı, Seyyid Kutub'un *fi Zılâli'l-Kur'ân*'ından faydalanılmıştır. Özellikle Kurtubî, İbn Kesîr ve Muhammed Hamdi Yazır'ın kaleme aldıkları tefsirler rivayet tefsiri olması bakımından önemlidir.

Çalışmamızda hadislerde önemli yer tutmuştur. Buhârî'nin (v. 256/870) *Sahih*'i, Müslim'in (v. 261/874) *Sahih*'i, Ebû Dâvud'un (v. 275/838) *Sünen*'i, İbn Mâce'nin (v. 275/888) *Sünen*'i, Tirmizî'nin (v. 279/ 892) *Sünen*'i, Nesâî'nin(v. 303/915) *Sünen*'i ve Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) *Müsned*'inde konumuzla ilgili olan hadisler taranmıştır. Sâbit b. Kays'ın Hz. Peygamber ile ilişkileri, sahâbe ile ilişkileri, hakkında inen âyetler ve Yemâme savaşı konularında ilgili olan hadisler kaynaklık etmiştir.

II. Araştırmanın Metodu

Bilimsel çalışmalarda, verilerin incelenmesi, elde edilecek materyalin fikir örgüsüne sunumu ve çıkacak sonuçların bilimsel dayanağı olabilmesi yanında, düşünce döngülerinden yanlı olarak etkilenmeden sonuca ulaşmak önemsenir. Çalışmamız, bu nedenle temelde tarih biliminin verilerini dayanak almakta, çıkarımların ve ulaşılabilecek sınırların bu doğrultuda güçlü kalabileceğini hedeflemektedir. İzlenen metodun bilimsel olması, araştırmanın sağlam durabilmesinin önemli bir şartı olmaktadır.

Araştırmamızda Sâbit b. Kays'ın hayatı anlatılırken doğumundan ölümüne kadar hayatı kronolojik olarak bir düzen içerisinde sunulmuştur. Öncelikle doğumu,

nesebi, kabilesi, künyesi ve ailesi hakkında genel bilgiler verilmiştir. İslâm tarihi kaynaklarında ve biyografik eserlerde veriler tespit edilip; “Risâlet öncesi dönemde Sâbit b. Kays”, “İslâm tarihindeki yeri”, “Şahsiyeti ve vefâtı” olarak bölümler halinde bilgi verilmiştir.

Çalışmamızda rivayet, derleme ve tahlil metodları kullanılmıştır. Rivayetler bir bütün halinde ele alınmış, daha sonra derleme yapılarak şahsi görüşümüze de yer verilmiştir. Rivayetler ele alınırken sebep-sonuç ve siyak-sibak ilişkisi de gözetilmiştir.

III. Risâlet Öncesi Dönemde Sâbit b. Kays

Burada Sâbit b. Kays’ın doğumu, nesebi, kabilesi, künyesi ve ailesi hakkında bilgi verilmiştir.

1. Doğumu

Sâbit b. Kays’ın doğum tarihine dair bir bilgiye kaynaklarda rastlayamadık. Sâbit b. Kays hakkında edindiğimiz ilk bilgiler onun Risâletin Mekke döneminde yapılan “Yevmü Buâs” diye bilinen savaşa katıldığıdır. Bu savaş hicretten beş veya altı yıl önce cereyan etmiştir. Bu da 617 tarihine tekabül etmektedir.¹ Bu bilgiler ışığında doğum tarihini tespit edemesek de Sâbit b. Kays’ın Risâletin Mekke döneminden, Hz. Ebûbekir dönemindeki Yemâme savaşına kadar uzun bir hayat yaşadığı görülmektedir.

2. Nesebi ve Kabilesi

Hazrec kabilesine mensup olan Sâbit’in nesebi şöyledir: Sâbit b. Kays b. Şemmâs b. Züheyr b. Mâlik b. İmriü’l-Kays b. Mâlik Egar b. Sa’lebe b. Ka’b b. Hazrec’dir.² İbn Abdilber, Züheyr’i “Zahîr” olarak verir.³ İbn Hacer ise Züheyr’i

¹ Vâkîdî, Muhammed b. Ömer, *Kitâbü'l-Meğâzi*, Beyrût, 1984, II/518.

² İbnü'l-Esîr İzzüddîn Ebi'l-Hasen, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Riyâd, tsiz. I/275; Zehebî, Muhammed İbn Ahmed İbn Osman, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Beyrût, 1985, I/308-309; Nedvî, Şah Muînüddîn Ahmed, *Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul, 1964, IV/386.

³ İbn Abdilber, Abdullah b. Muhammed, *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Kâhire, tsiz, I/200.

atlayarak silsileyi Mâlik'e bağlar.⁴ Wensinck de, Sâbit'in, Benû Hâris b. el-Hazrecî'den olduğunu söyler.⁵

Bu şekilde farklılıklar bulunmakla birlikte genel olarak künyesi ilk verdiğimiz şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Burada Sâbit b. Kays'ın hayatına vâkıf olmak adına, mensubu olduğu ve aynı zamanda Ensâr'ın da büyük bölümünü oluşturan Hazrec ve Evs kabileleri hakkında ve bilgi vermenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Hazrec ve Evs kabileleri Yemenli olup Kahtân asıllıdır.⁶ Önceleri Güney Arabistan'da Yemen bölgesinde yaşıyorlardı. Daha sonra Hazrecliler, Evs kabilesi ile beraber Yemen'den Medine'ye gelmiştir⁷. Hazrec, Hâris b. Sa'lebe b. Amr oğullarındandır. Hazrec ve Evs kabileleri iki kardeş ve dost kabile olmalarına rağmen, zaman zaman aralarında savaşlar meydana gelmiştir. En önemlilerinden birisi, Rasûlullah'ın Medine'ye hicretinden önce meydana gelen Buâs savaşıdır. Bu iki kabilenin aralarının açılmasına Yahudiler sebep olmasına rağmen, biri diğerine karşı güç kazanmak için Medine'deki diğer Yahudî kabileleri ile ittifak bile kurmuşlardır. Nitekim Hazrecliler, Kaynukaoğulları; Evsliler ise; Nadîr ve Kureyzaoğulları ile müttefik idiler. Hazrec kabilesi dört ana kola ayrılır. Bunlar Mâlik, Adiyy, Mâzin ve Dînâr oğullarıdır. Ancak bunların hepsi Neccâr oğulları olarak isimlendirilir. Hazrec kabilesi Hz. Peygamber'in soyu olan Hâşimoğulları ile akraba idiler. Çünkü Abdülmüttalib'in annesi Selmâ bnt. Amr Hazrec kabilesini meydana getiren Neccâr oğullarındandır.⁸

Hz. Peygamber kendisine nübüvvet verildikten sonra, Mekke'ye gelen Medinelilerle nübüvvetin 11. yılında görüşmüştür. Bu görüşmedeki topluluğu altı kişilik Hazrecliler oluşturmakta idi. Nübüvvetin 12. ve 13. yılında, yani Hicretten önceki yıllarda yapılan görüşmelerde (birinci ve ikinci Akabe bey'atlerinde), çoğunluğu yine Hazrec kabilesi meydana getirmekte idi. Rasûlullah bu görüşmelerde Medineli müslümanlardan; Allah'a şirk koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina

⁴ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib*, Beyrût, 1968, II/12.

⁵ Wensinck, Aren Jean, *Miftâhu Künûzi's-Sünne*, terc: Abdülbâkî Muhammed Fuâd, Beyrût, 1983, s.106.

⁶ Algül, Hüseyin, "Evs", *DİA*, İstanbul, 1995, XI/541; Önkâl, Ahmet, "Hazrec", *DİA*, İstanbul, 1998, XVII/143.

⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü İbn Hişâm*, terc:Hasan Ege, İstanbul, 2006, I/13-14; İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed- Dineverî, *el-Meârif*, terc: Hasan Ege, İstanbul, 1970, s.80.

⁸ İbn Hişâm, I/144-145.

etmemek, çocukları öldürmemek, hiç bir kimseye iftirada bulunmamak, Rasûlüllah'a itaat etmek gibi önemli konularda bey'at almıştı. Ayrıca Medinelilerin, Rasûlüllah'ı orada koruyacaklarına dair verdikleri söz gereği, Hz. Peygamber ve sahâbiler oraya hicret etmişlerdir. Bu görüşmelerde Medinelilerin liderliğini Hazrec kabilesinden Es'ad b. Zürâre yapmakta idi.⁹

Hazrec Kabilesinin ileri gelen önemli isimleri arasında Sâbit b. Kays b. Şemmâs da yer almaktadır.¹⁰

3. Künyesi

Künye Arap toplumlarında şahıslar için kullanılan tanıtıcı ifadedir. Künye kız veya erkek ayırımı yapılmaksızın en büyük çocuğa yani doğan ilk çocuğa izafe anlamına gelir.¹¹

Sâbit b. Kays da oğlu Muhammed'den dolayı Ebû Muhammed (ابو محمد) diye künyelendi.¹² Ebû Abdurrahman (ابو عبد الرحمن) olarak da geçer.¹³ Ancak genel olarak baktığımızda Ebû Muhammed'in kullanıldığını görmekteyiz.

4. Ailesi

Babası Kays, hicretten önce Medine'de Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki savaşta öldü.¹⁴ Annesinin Tay kabilesinden olduğu bilinmektedir.¹⁵ Zehebî annesinin Hind Tâiye olduğunu söyler.¹⁶ Buna göre annesinin nesebi şöyledir: Hind bnt. Nühm b. Hayy b. el- Egar b. Tarîf b. Ömer b. Ğanem b. Abd Rıza b. Tay.¹⁷ Bazı kaynaklarda ismi, Peygamberimize biat edenlerden Kebşe bnt. Vâkıd b. Etnâbe olarak geçer.¹⁸ Buna göre de Sâbit, Abdullah b. Revâha ile anne bir kardeştir.¹⁹ Tay

⁹ İbn Hişam, II/70-76, 84; İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrût, 1968, I/ 217-224; İbn Seyyidin-Nâs, *Uyûnü'l-Eser*, Beyrût, tsiz, I/156, 212.

¹⁰ Önkâl, Ahmet, "Hazrec", *DİA*, XVII/143.

¹¹ Bozkurt, Nebî, "Künye", *DİA*, Ankara, 2002, XXVI/558.

¹² Karataş, Mustafa, "Sâbit b. Kays b. Şemmâs", *DİA*, İstanbul, 1993, XXXV/352; Wensinck, s.106.

¹³ İbn Abdilberr, *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashab*, I/200; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I/275; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I/309.

¹⁴ Karataş, Mustafa, "Sâbit b. Kays b. Şemmâs", *DİA*, XXXV/352.

¹⁵ İbn Abdilberr, *el-İstiâb fî mârifeti'l-Ashab*, I/200; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I/275; Nedvî, *Büyük İslâm Tarihi*, IV/386.

¹⁶ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I/309.

¹⁷ İbn Seyyidi'n-Nâs, *Minhu'l-Medh*, Beyrût, tsiz, s.56.

¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/363; SâidHavva, *el-Esas fî's-Sünne es-Siretü'n-Nebeviyye*, terc: Abdurrahim Ali Ural ve Ark.(anonim), İstanbul, 1991, VI/257.

kabilesi de Kahtânîlerin Kehlân koluna mensup bir Arap kabilesidir. Diğer bir rivayete göre Kebşe bnt. Vâkîd b. Ömer b. el- İtnâbe olarak geçer.²⁰Tay kabilesinin ana yurdu Güney Arabistan'da Yemen ile Tihâme arasındaki bölgedir.²¹ Kebşe bnt. Vâkîd da İslâm'a girip Hz. Peygamber'e bey'at etmiştir.²²

Hz. Sâbit'in Muhammed, Yahya, Abdullah ve İsmail adında oğulları vardır. Bir de Cemile adlı kızı vardır ki Hazrec reisi Abdullah b. Übey b. Selûl'ün zevcesidir.²³Oğulları Muhammed, Yahya ve Abdullah Harre vakasında (h. 63/m. 683) şehit olmuşlardır.²⁴

Eşi Cemile bnt. Übey b. Selûl'dür. Cemile'nin Abdullah b. Übey b. Selûl'ün kızı olduğu da rivayet edilir. Ancak doğrusu kız kardeşi olduğudur.²⁵Cemile, Sâbit b. Kays ile evlenmeden önce Hanzale b. Ebî Âmir ile evlenmiştir. Hanzale Uhud savaşında şehit oluncadaha sonra Sâbit b. Kays'la evlendi. Bu evlilikten Muhammed b. Sâbit b. Kays dünyaya geldi.²⁶

Muhammed b. Sâbit b. Kays doğunca kundağa sarılarak Sâbit'e gönderilmiş, Sâbitde bebeği Rasûlüllah'a götürmüştür. Rasûlüllah onun ağzına kendi ağzında ıslattığı bir yiyecek verip, ismini Muhammed koyup, ona sütanne bulmuştur.²⁷

Cemile bnt. Übey aynı zamanda Evs b. Havlî'nin de annesidir. Evs b. Havlî önde gelen sahabîlerden biridir. Okuma yazma bilmesi itibariyle Hz. Peygamber'in vahiy kâtiplerindendir. Hz. Peygamber'in katıldığı bütün savaşlara katılmıştır.²⁸

Sâbit b. Kays ile Cemile bnt. Übey'in ileride anlatılacağı üzere hulu' usulü boşanmaları gerçekleşmiştir. Boşandığı eşinin Habîbe bnt. Sehl b. Sa'lebe olduğu da kaydedilmiştir.²⁹Ancak Sâbit b. Kays'ın hem Cemile bnt. Übey ile hem Habîbe bnt. Sehl b. Sa'lebe ile hulu' usulü boşanması muhtemeldir.

---

¹⁹ Karataş, Mustafa, "Sâbit b. Kays b. Şemmâs", *DİA*, XXXV/352.

²⁰ İbn Seyyidi'n-Nâs, *Minhu'l-Medh*, s.56.

²¹ Apak, Âdem, "Tay", *DİA*, Ankara, 2011, XL/187-188.

²² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/363.

²³ Nedvî, *Büyük İslâm Tarihi*, IV/390.

²⁴ Karataş, Mustafa, "Sâbit b. Kays b. Şemmâs", *DİA*, XXXV/353.

²⁵ Uğur, Müctebâ, "Cemile bnt. Übey b. Selûl", *DİA*, İstanbul, 1993, VII/328-329.

²⁶ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I/ 273.

²⁷ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I/313; SâidHavva, VI/264.

²⁸ Ahmed b. Hanbel, *el- Müsned*, I/260; Sönmez, Mehmet Ali, "Evs b. Havlî", *DİA*, İstanbul, 1995, XI, 543.

²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII/445; Karataş, Mustafa, "Sâbit b. Kays b. Şemmâs", *DİA*, XXXV/352.

Burada dikkatimizi çeken Sâbit b. Kays'ın hem kendi kızı Cemile'yi Abdullah b. Übey b. Selûl'e vermesi, hem de Abdullah b. Übey b. Selûl'ün yine Cemile adlı kız kardeşini de kendisine nikâhlamasıdır. Dolayısıyla Sâbit b. Kays, Abdullah b. Übey b. Selûl ile sıkı bir akrabalık ilişkisi içerisinde. Abdullah b. Übey'in Münafık olarak İslâm'a da pek çok zararı dokunmuştur. Bu nedenle Sâbit b. Kays'ın bu noktada tutumu önem arz etmektedir. Nitekim Sâbit b. Kays da hatiplik görevi ile bir İslam savunucusudur. Ancak kaynaklarda hem akraba olarak, hem de dinî açıdan düşman olarak aralarındaki ilişki hakkında detaylı araştırmamıza rağmen yazık ki herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

Sâbit b. Kays, aile hayatı itibariyle sade bir yaşam sürerek gözden uzak kalmayı tercih etmiş olmalıdır. Çünkü kaynaklara baktığımızda Sâbit b. Kays'ın ailesine dair yukarıda zikredilenlerin dışında bir bilgi mevcut değildir. Cemile bnt. Übey b. Selûl ve Habîbe bnt. Sehl b. Sa'lebe ile evli olması, Muhammed, Yahya, Abdullah, İsmail ve Cemile adında çocuklarının olması edindiğimiz tek bilgidir.

I. BÖLÜM

SÂBİT B. KAYS'IN İSLÂM TARİHİNDEKİ YERİ

Bu bölümde Hz. Peygamber döneminde Sâbit b. Kays ve Hz. Ebûbekir döneminde Sâbit b. Kays olmak üzere 2 ana başlık sunulmuştur. Hz. Peygamber dönemi kendi içerisinde risâletin Mekke döneminde Sâbit b. Kays ve risâletin Medine döneminde Sâbit b. Kays olarak iki başlık olarak ayrılmıştır. Risâletin Medine döneminde ise Sâbit b. Kays'ın İslâmiyet'i kabulü, katıldığı savaşlar, yaptığı faaliyetler, aldığı görevler, hatipliği, kâtipliği, Hz. Peygamber ile ilişkileri, sahâbe ile ilişkileri ve Sâbit b. Kays hakkında inen âyetler ile ilgili bilgi verilmiştir.

I. Hz. Peygamber Döneminde Sâbit b. Kays

Sâbit b. Kays'ın hayatına daha iyi vâkıf olabilmek için Peygamber dönemini de Mekke ve Medine olarak ayırmayı uygun gördük.

1. Risâletin Mekke Döneminde Sâbit b. Kays

Sâbit b. Kays Risâletin Mekke döneminde yapılan “Yevmü Buâs” diye bilinen savaşa katılmıştır. Bu savaş hicretten beş veya altı yıl önce cereyan etmiştir. Bu da 617 tarihine tekabül etmektedir.

Buâs; Medine'nin güneydoğusunda bulunan bir vahanın ve burada meydana gelen savaşın adıdır. Medineli Evs ve Hazrec kabileleri arasında 120 yıl devam eden savaşların sonuncusunun vuku bulduğu Buâs mevki, İslâmiyet'ten önce Yesrib adıyla bilinen Medine'ye 2 fersah³⁰ uzaklıkta ve Benî Kurayza toprakları üzerinde bulunmakta idi. Bu savaş, Evs kabilesinden bir kişinin Hazrec'e sığınan bir yabancıyı öldürmesi üzerine başlamıştır. O esnada Evs kabilesinin başında Hudayr el-Ketâib, Hazrecliler'in başında ise Amr b. Nu'mân el-Beyâzî bulunuyordu. Her iki kabilenin ileri gelenlerinden pek çok kimsenin hayatını kaybettiği bu savaş Hazrec lideri Amr'ın bir okla öldürülmesi ve Evsliler'in zaferiyle sonuçlandı. Ensardan Sâbit b. Kays'a, Buâs günü Zübeyr b. Bâtâ'nın iyiliği dokunmuştu. O zaman Sâbit yakalanıp Arap geleneğine göre alınının saçı kesildikten sonra serbest bırakılmıştı.³¹

İslâmiyet'in Medine'de yayılmasında ve Hz. Peygamber ile müslümanların

³⁰Fersah: 4 saatlik yola denk geldiği kabul edilen ölçü birimidir. Yaklaşık 5 km'lik uzaklık ölçüsüdür.

³¹Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II/518.

oraya hicret etmesinde Buâs Savaşı'nın müsbet tesirleri olmuştur. Savaşı kaybeden Hazrecliler'den altı kişi daha sonra Mekkeliler'le anlaşma yapmak istemişler, Ebû Cehil'in buna engel olması üzerine bi'setin on birinci yılına (620) rastlayan hac mevsiminde Hz. Peygamber ile Akâbe'de görüşerek İslâmiyet'i kabul etmişlerdir. Hazrecliler, Evs kabilesiyle aralarında yıllardır süren savaşların sebep olduğu düşmanlığın bu yeni din sayesinde ortadan kalkacağını umduklarından Yesrib'e dönünce İslâmiyet'in yayılmasına çalıştılar. Bi'setin on ikinci yılında (621) onu Hazrecli, ikisi Evsli on iki kişilik bir müslüman grup Mekke'ye giderek Akâbe'de Hz. Peygamber ile görüştü ve ona biat etti. Hz. Âişe'nin, "Buâs, Allah'ın, Resûlü için hazırlamış olduğu bir gündü..."³²sözü bu tarihî gerçeği ifade etmektedir. Böylece birbirine düşman olan Evs ve Hazrec kabileleri İslâm kardeşliğinde birleşerek ve Medine'de İslâm'ın gelişip yayılmasına uygun bir zemin hazırladılar.³³

2. Risâletin Medine Döneminde Sâbit b. Kays

Bu başlık altında Sâbit b. Kays'ın Medine'deki hayatı anlatılacaktır. Buradaki yaşantısının daha anlaşılır olması için, başlık da kendi içinde kısımlara ayrılmıştır. Bu kısımlar; İslâmiyeti kabul etmesi, katıldığı savaşlar, yaptığı faaliyetler ve aldığı görevler, Hz. Peygamber'le ilişkileri, sahâbeyle ilişkileri ve hakkında inen âyetler şeklindedir.

2. 1. İslâmiyet'i Kabulü

Sâbit b. Kays Medine'de hicretten önce İslâm'a ilk girenlerdendi. Mus'ab b. Umeyr'in delâletiyle ve dinlediği Kur'ân'ın tesirinde kalarak müslümanlığı kabul etmişti. Hz. Peygamber, Mus'ab b. Umeyr'i Medineliler'in isteğiyle İslâm'ın ilk muallimi olarak Medine'ye göndermiştir. Bu tarih 621 olarak kaynaklarımızda geçmektedir.³⁴ Dolayısıyla Sâbit b. Kays'ın da İslâm'ı kabul etmesi bu tarihe tekabül etmektedir.

---

³²Buhârî, "Menâkıbü'l-Ensâr", I/27.

³³Çubukçu, Asri, "Buâs", *DİA*, İstanbul, 1992, XI/340.

³⁴Algül, Hüseyin, "Mus'ab b. Umeyr", *DİA*, 2006, XXXI/226-227.

2. 2. Katıldığı Savaşlar

Sâbit b. Kays, Bedir gazvesine katılmamıştı; fakat Uhud gazvesinde, Bey'atü-r-Rıdvân'da ve diğer gazvelerde bulundu.³⁵ Megâzî yazarları Sâbit'i "Bedir Ashâbı" arasında göstermeseler de İbn Hacer onu Bedir ashâbından saymıştır.³⁶ Hz. Sâbit'in diğer bütün gazalara iştirak ettiği üzerinde ittifak vardır.³⁷

Sâbit b. Kays'ın Bedir gazvesine neden katılmadığı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. İbn Hacer'in, onu Bedir ashâbından saymasının nedeni hakkında da bilgimiz yoktur. Ancak kanaatimizce Sâbit b. Kays'ın Bedir ashâbıyla birlikte Rasûlüllah'ın huzuruna çıktığına dair rivayetlerin bulunmasından dolayıdır.³⁸

Sâbit b. Kays, Benû Müstalık (Müreysi') gazvesine de katılmıştır. Gazvenin yapıldığı tarih hakkındafarklı rivayetler bulunmaktadır. Taberânî, Muhammed b. İshak (r.a)'dan şöyle rivayet etmiştir: "Müstalıkoğulları gazvesi, hicretin 6. yılı şaban ayında oldu."³⁹Buhârî ise, Mûsa b. Ukbe'nin meğazisinden rivayet ettiğine göre 'Bu gazve h. 4. senede yapılmıştır' der. Yine Buhârî'nin, Mûsa b. Ukbe ve Urve'den naklettiğine göre bu gazve, h. 5. senenin şaban ayında yapılmıştır.⁴⁰

Bu şekilde farklı rivayetler bulunmakla birlikte kabul edilen görüşe göre, gazveh. 6/m.627 yılının Şaban ayında (16 Aralık 627- 13 Ocak 628) yapılmıştır.⁴¹ Hz. Peygamber, Benû Müstalık kabilesinin Medine'ye saldırmaya hazırlandığı haberini alınca, yerine Zeyd b. Hârise'yi vekil bırakarak 700 kişilik bir orduyla Medine'den yola çıkmıştır.⁴²

Şiblî, konuyla ilgili kısaca şunlara yer vermiştir. Bu gazve sıradan bir gazve idi. Ama ganimet umuduyla daha önce hiç görülmedik sayıda münafık katılmıştı. Hz. Peygamber bu durumu göz önünde bulundurarak yola çıktığında bir gün boyunca ters istikamet olan Şam'a doğru yol aldı. Ertesi sabah yönünü Benû Müstalık kabilesine

³⁵ Ziriklî, Hayreddîn, *el-A'lâm*, Beyrût, 1969, II/82; Karataş, Mustafa, "Sâbit b. Kays b. Şemmâs", *DİA*, XXXV/353; Wensinck, s.106.

³⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*,II/12.

³⁷ Nedvî, *Büyük İslâm Tarihi*, IV/388.

³⁸Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Ferec, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, terc: M. Beşir Eryarsoy, İstanbul, 2002, XVII/ 162.

³⁹Taberânî, Süleyman b. Ahmed, el-Mu'cemu'l- Kebîr, Beyrût, 1984,XXIII/162.

⁴⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd*, çev: Şükrü Özen vd. İstanbul, 1989, III/296.

⁴¹ İbnü'l-Esîr, İzzüddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem, *el-Kâmil fi't-Tarih*, terc: M.Beşir Eryarsoy, İstanbul, tsiz, II/179; İbn Hişâm, s.398.

⁴² İbn Hişâm, III/ 399; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, IV/266.

çevirerek hızlıca düşmanın üzerine yürüdü. Dolayısıyla Benû Müstalık'ta savaştan ziyade münafıkların çevirdiği entrikalar ön plâna çıkmıştır.⁴³

Bu gazvede Müslümanlar galip gelip, çoğunluğu kadın ve çocukların teşkil ettiği yüzlerce esirin alınması ile sonuçlanmıştı. Kocasını savaş meydanında ölen Berra (Cüveyriye) de esirler arasındaydı.⁴⁴ Babası ise baskından kaçarak canını zor kurtarmıştı.

Yapılan taksimat sonucu Cüveyriyye (r.anha), Sabit b. Kays b. Şemmâs el-Ensârî'nin hissesine düşmüştü.⁴⁵ Bazı kaynaklarımıza göre Sâbit b. Kays'ın amcaoğlunun hissesine düştüğü söylenir.⁴⁶ Hz. Cüveyriyye'nin Sâbit b. Kays ve amcaoğluna düştüğü ve bu ikisiyle mükatebe akdi⁴⁷ yaptığı da söylenir.⁴⁸

Medine'ye döndükten sonra esirlerin akrabası ve yakınları gelip fidye vererek büyük kısmını kurtardılar. Sâbit de Cüveyriyye için fazlaca bir ücret istemişti.⁴⁹

Bazı kaynaklarda Sâbit b. Kays'ın onu satılığa çıkardığı da rivayet edilmiştir.⁵⁰“Bunu duyan Hz. Cüveyriye, hemen Rasûlü Ekrem'e başvurarak, bir kabile reisinin kızı olduğunu beyanla kabile reislerinin kızlarının satılmayacağını ileri sürüp itiraz etti. Bunun üzerine Rasûlü Ekrem, kendisini alarak azad etti. O da buna çok memnun kaldı ve hemen kelime-i şehadet getirip müslüman oldu. Onun müslüman olduğunu duyan Rasûlü Ekrem, ona izdivaç teklif ederek onunla evlendi. Bu sırada Hz. Cüveyriye 20 yaşında idi.”

⁴³ Şibli, Mevlâna, *Asr-ı Saâdet*, terc. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1978, I/284.

⁴⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, I/139.

⁴⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII/ 116-117; İbn Kayyim el-Cevziyye, III/296; İbn Haldûn, Abdurrahman, *Târîhi İbn Haldûn*, Beyrût, tsiz. II/445; Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*, İstanbul, 1972, I/149; Şibli, Muhammed Nûmânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed (Sîretü'n-Nebî)*, çev: Yusuf Karaca, İstanbul, 2005, s. 265.

⁴⁶ Ebû Dâvûd, İtk, 3931; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, II/179; Halife b. Hayyât el-Asferî, *Tarihu Halife b. Hayyât*, Beyrût, 1993, s. 48; Kandehlevî, *Hayâtü's-Sahâbe (Hadislerle Peygamber ve Ashâbının Yaşadığı İslâmiyet)*, III/304; Savaş, Rıza, “Cüveyriye bnt. Hâris”, *DİA*, İstanbul, 1993, VIII/146.

⁴⁷ Mükatebe: Köleyi belli bir meblağ karşılığında hürriyetine kavuşturmak için, köle ile sahibi arasında yapılan anlaşma ve yazışmaya denir.

⁴⁸ İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, Beyrût, 1995, III/219; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, V/420; Halebî, Ali b. Burhaneddin, *İnsânü'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emînî'l-Me'mûn*, 1964, II/583.

⁴⁹ Esad, Mahmud, *İslâm Tarihi*, İstanbul, 1983, s.670.

⁵⁰ Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev: Salih Tuğ, Ankara, 2003, II/684.

H. Cüveyriye'nin, Rasûlüllah'tan fidiye istemeye geldiğinde kendisini tanıtırken Müslüman olduğunu söylediği rivayet edilir.⁵¹

Bu evlenme hâdisesinin en önemli neticesi, bütün Müslümanların muharebede aldıkları esirleri serbest bırakmaları olmuştur. Müslümanlar “Allah Rasûlü'ne evlilik bağı ile bağlı bulunan bir kabilenin fertlerini köle olarak tutmak doğru olmaz” demişler ve esirleri serbest bırakmışlardı.⁵² Serbest bırakılan esirlerin sayısı yüz ev⁵³ veya yüz esir olarak da belirtilir.⁵⁴

Bu evlilik, Müslümanlarla Müstalıkoğulları arasındaki düşmanlığı dostluğa dönüştürmüştür.

Benû Nadîr Yahudileri ile yapılan savaş sonucunda birçok ganimet elde edilmişti. Rasûlüllah ganimet mallarını elde edince Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ı çağırdı ve “kavmini çağır; bana gelsinler” dedi. Sâbit, “Hazrecliler'i mi ey Allah'ın Rasûlü?” dedi. Rasûlüllah “bütün Ensâr'ı çağır” dedi. Sâbit b. Kays, Evs ve Hazrec'i çağırdı. Rasûlüllah konuşmaya başladı. Önce Allah'a hamd ve senâ etti. Sonra Ensâr'ın Muhacirler'e yaptıkları fedakârlıklardan, onları evlerinde ağırlamalarından ve nefislerine tercih etmelerinden söz etti. Sonra, “eğer isterseniz, Benû Nadîr'in mallarını aranızda bölüştüreyim. Muhâcirlerde eskiden olduğu gibi sizin evlerinizde ve mallarınız üzerinde kalsınlar. Eğer isterseniz Benû Nadîr'in mallarını Muhâcirlere vereyim; evlerinizden çıksınlar.” dedi. Sa'd b. Ubâde ve Sa'd b. Muaz söz aldılar ve “Ey Allah'ın Rasûlü! O malları Muhâcirlere ver. Eskiden olduğu gibi yine evlerimizde kalsınlar” dediler. Bütün Ensâr hep bir ağızdan, “razı olduk ve kabul ettik ey Allah'ın Rasûlü” diye bağırdılar. Rasûlüllah “Allah'ım Ensâr'a ve Ensârın çocuklarına merhamet et” dedi. Rasûlüllah ganimetlerini taksim etti ve Muhâcirlere verdi. Bu ganimetten iki fakir adam dışında Ensâr'a hiçbir şey vermedi. Onlardan birisi Sehl b. Huneyf, diğeri de Ebû Dücâne idi.⁵⁵

Sâbit b. Kays'ın, Peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha b. Huveylid üzerine gönderilen orduya katıldığı da rivayet olunmuştur. h.3/m.625 yılında yalancı peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan Tuleyha üzerine, Rasûlüllah bir birlik

⁵¹ Vâkıdî, Kitâbü'l-Meğâzî, I/411.

⁵² İbn İshâk, Ebû Abdullah Muhammed, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Kâhire, 1998, II/112.

⁵³ İbn Seyyidi'n-Nâs, *Uyûnü'l-Eser*, II/92.

⁵⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, III/296.

⁵⁵ Vâkıdî, Kitâbü'l-Meğâzî (Hz. Peygamber'in Savaşları), çev: Musa K. Yılmaz, II/24.

göndermiş; ancak bu mesele çözümlenemedi Hz. Peygamber vefat etmiştir. Bunun üzerine Hz. Ebûbekir, Hâlid b. Velîd'i Tuleyha üzerine sevk etti. Bu birlikte Sâbit b. Kays da görev almıştır.⁵⁶

Sâbit b. Kays'ın en son katıldığı savaş ise Yemâme Savaşı'dır. Yemâme Savaşı Hz. Ebûbekir döneminde vuku bulduğu için, Sâbit b. Kays'ın Yemâme Savaşındaki durumu "Hz. Ebûbekir Döneminde Sâbit b. Kays" başlığı altında anlatılacaktır.

2. 3. Yaptığı Faaliyetler ve Aldığı Görevler

Sâbit b. Kays, Hz. Peygamber zamanında kabiliyeti ölçüsünde birçok faaliyetlerde bulunmuş ve pek çok görevler almıştır.

2.3.1. Hatipliği

"Hatîbü'l Ensâr" diye bilinen Sâbit, daha sonra bazı heyetlere Hz. Peygamber adına hitap edince "Hâtibu'n-Nebî (Hatîbü'r-Rasûl)" lâkabıyla da anıldı.⁵⁷ Zeki, hazır cevap, fesâhati ve belâğatı güzel olup, gür sesli ve güzel konuşan biriydi. Konuştuğu zaman, konuşmacılara üstün gelir, dinleyicileri de büyüledi. Kabilesi ve Ashâb-ı Kiram arasında saygın bir yeri vardı.

Sâbit b. Kays'ın İslâm tarihindeki yerini ve önemini anlayabilmek adına hatip kavramına ve Asr-ı Saadette kullanımına göz atmamız yerine olacaktır.

Câhiliye dönemi Araplar'ın İslâm öncesi dönemde hitâbete büyük önem verdikleri ve meşhur hatiplerin yetiştiği bilinmektedir. Hz. Peygamber'in huzurunda çeşitli kabilelere mensup hatipler konuşmalar yapmışlardır. Bu konuşmalarda dönemin hitâbetine ait özellikleri tesbit etmek mümkündür. Kabile hayatı, kabileler arasındaki mücadeleler genellikle hitâbete de yansımış, hitâbetin konuları buna göre oluşmuştur.

---

⁵⁶İbn Haldûn, II/497.

⁵⁷el-A'zamî, Muhammed Mustafa, *Küttâbü'n-Nebî*, Beyrût, 1981, s.48; Abdurrahman İsâ, *Küttâbü'l-Vahy*, Riyâd, 1980, s. 438-439; İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'id, *Cevâmiu's-Sîreti'n-Nebevîyye*, Mısır, tsz, s. 28; Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, DİB. yay. 2005, s. 327.

Câhiliye döneminde hatibin toplum içindeki yeri genellikle şairden hemen sonra gelir veya onunla aynı düzeyde görülürdü. Hatta Câhiz'in (h. 1465/m. 869) verdiği bilgiye göre başlangıçta şairler hatiplerden üstün tutulurken zamanla şairlerin sayısı artıp şiir bir kazanç vasıtası hâline getirilince hatip şairden üstün kabul edilmeye başlanmıştır. Hatiplerin çoğunlukla kabile reislerinden veya bilge kişilerden olmasının da bunda etkisi vardı. Şairler genellikle kabilenin sözcüsü olmakla beraber kabileler arası atışma ve övünmelerde bu görev çok defa hatiplere verilirdi.

Sâbit b. Kays'ın babası Kays b. Şemmâs da döneminin ileri gelen hatiplerindendir. Ayrıca dedesi Şemmâs'ın da Ensâr'ın hatibi olduğu bilinmektedir.⁵⁸

Çeşitli kabilelerden gelen elçiler Resûl-i Ekrem'in huzurunda konuşmalar yapar, Hz. Peygamber de ashabın hatiplerinden kendi adına cevap vermelerini isterdi. Bunlar arasında "Hatîbü'n-Nebî" olarak anılan Sâbit b. Kays b. Şemmâs el-Ensârî ile Sa'd b. Rebî', Sa'd b. Ubâde, Hubâb b. Münzir, Bişr b. Amr, Beşîr b. Sa'd zikredilebilir. Ayrıca Hz. Âişe, Abdurrahman b. Avf, Zübeyr b. Avvâm ve oğlu Abdullah, Abdullah b. Mes'ûd, Talha b. Ubeydullah, ordu kumandanlarından Hâlid b. Velîd, Nu'mân b. Mukarrin, Muğîre b. Şu'be, Utbe b. Gazvân, Rebî' b. Âmir ve Sa'd b. Ebî Vakkâs hitâbetleriyle ünlü kişilerdi. Asr-ı Saâdet ve Hulefâ-i Râşidîn devri Arap hitâbetinin altın çağı olmuştur. Dolayısıyla Sâbit b. Kays böyle bir dönemde Hz. Peygamber'in gözetiminde yetişmiş bir sahâbîdir.

Rasûlullah Medine'ye hicret ettiklerinde, Sâbit b. Kays büyük bir süvari grubuyla onu ve arkadaşı Ebûbekir'i güzel karşılamış ve Peygamberimiz'in önünde şu konuşmayı yapmıştı:

"Ya Rasûlallah! Biz canlarımızı, çocuklarımızı ve kadınlarımızı koruduğumuz gibi seni koruyacağımıza söz veriyoruz. Bunun karşılığı olarak bize ne var?" deyince; Rasûlullah, "Cennet!" diye cevap verdi. Cennet kelimesini duyunca, oradakilerin yüzlerini sevinç kaplamıştı. "Kabul ettik, razıyız" Ya Rasûlallah demişlerdi.⁵⁹

⁵⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevarih-i Hulefâ*, I/257.

⁵⁹Hâkim, en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Beyrût, 1986, III/234; İbn Seyyidi'n-Nâs, *Minhu'l-Medh*, s. 56; ; el-A'zamî, Muhammed Mustafa, *Küttâbü'n-Nebî*, s. 48.

Rasûlullah (sav) o günden itibaren Hassân b. Sâbit'i şairi yaptığı gibi, Sâbit b. Kays'ı da hatibi yaptı. Nitekim hicretin dokuzuncu yılında Medine'ye gelen Benû Temîm heyetinin hatibine cevap vermesi görevini Sâbit'e, şâirlerine cevap vermesi görevini de Hassan'a havale etmişti. Benû Temîmliler, ikisine de hayran olmuşlar ve bu hayranlık sonucu Müslüman olmuşlardı.⁶⁰

Kaynaklarımızda Sâbit b. Kays'a ait olan şu hutbe oldukça önemlidir:

“Hamd yeri ve gökleri yaratan ve orada emrini gerçekleştiren ve kürsüsü, ilmi geniş olan Allah’adır. Her şey ancak onun fazlıyla (lütfuyla)dır. Sonra bizi melikler kılması onun kudretindedir. Yarattıklarının en hayırlısını Rasûl olarak seçti. O, onların nesep bakımından en üstünü, en doğru sözlü olanı ve en faziletli olanıydı. Ona kitabını indirdi. Onu yarattıklarına nimet olarak gönderdi. O Allah’ın âlemlere olan hayratıydı. Sonra insanları imana çağırdı. Kavminden muhacir olanlar Allah’ın Rasûlüne iman ettiler. O merhamet sahibiydi. Nesep bakımından insanların en üstünüydü. Yüz bakımından insanların en güzel yüzlüsüydü. Yaptığı işler bakımından insanların en hayırlısıydı. Allah Teâlâ Rasûlü’nün duasına icabet ettiği zaman yaratılmışların ilkiydi. Biz Allah’ın yardımcısıyız. İnsanlar Allah’a iman edinceye kadar onlarla savaşağız. Kim Allah’a ve Rasûlü’ne iman ederse malını ve kanını koruma altına almış olur. Kimde inkâr ederse onunla mücadele ederiz. Sözümün en kuvvetlisi budur. Onun katli (öldürülmesi) bize kolaydır. Mü’min erkekler ve kadınlar için istiğfar ediyorum. Selâm sizin üzerinize olsun. Sonra dediler ki “Ey Muhammed eğer izin verirsen şiir söyleme yarışını yapmak istiyoruz”. Hz. Peygamber “evet” dedi. Sonra Zibrikan ayağına kalktı ve övünerek bir kaside okudu. Hz. Peygamber Hassan b. Sâbit’i gönderdi ve ona karşılık verdi. Akrâ b. Habis et-Temimî şöyle dedi: “Bu adam muvaffak olmuştur. Onun hatibinin hitabeti ve Onun şairinin şiiri, bizimkinden daha güzel, ses ve sedaları da bizimkinden daha üstündür. Hz. Peygamber en güzel hediyelerle onları taltif etti. Sonunda kavim Müslüman oldu.”⁶¹

⁶⁰ Nedvî, *Büyük İslâm Tarihi*, IV/390.

⁶¹Safvet, Ahmet Zeki, *Cemheretü'l-Hutabi'l-Arab*, Mısır, tsiz, s.64.

2. 3. 2. Kâtipliği

Sâbit b. Kays aynı zamanda Hz. Peygamber'in kâtiplerinden idi.⁶² İbn Sa'd, Mizzî, İbn Kesîr, el-İrâkî, İbn Seyyidi'n-Nâs, el- Ensârî ve diğer bazı âlimler Sâbit b. Kays'ı Peygamber'in kâtipleri arasında zikretmişlerdir.⁶³ Peygamberimiz elçilere gönderilen emirnameleri ona yazdırırdı.⁶⁴ Eslem kabilesine göndermiş olduğu zekât ve ferâiz (miras) ile ilgili mektubu da Sâbit b. Kays yazmıştır.⁶⁵ Bu şekildeki mektuplar "Teşri mektupları" sınıfında değerlendirilmektedir. Teşri mektupları kişi ve kabilelere gönderilen mektuplardır. Bu mektuplarda ibadet ve muamelat alanında şeriata gerekli gördüğü hususlar ve değişik dinî hükümler yer alır. Çoğu zaman dinî kaideleri açıklar. Sâbit b. Kays'ın da yazmış olduğu mektubun da bu çerçeveden oluştuğunu söyleyebiliriz.

Yine h.6-7/m.627-628 yıllarında Rasûlüllah muhtelif hükümdarlara mektup yazdığı sırada Yemâme başkanı Hevze b. Ali'ye ve Yemâme halkına da bir mektup göndererek, onları Müslüman olmaya davet etmiştir. Bahriye Üçok kitabında, Belâzürî'nin (v. 279/893) 'Rasûlüllah'ın bu mektubu Sâbit b. Kays el-Ensârî'ye yazdığını ve Hazrecli bir kimsenin eliyle yolladığını' söyler.⁶⁶ Ancak Belâzürî, Sâbit b. Kays'ın ismini zikretmeksizin, mektubun Ensârdan ve Hazrecliler'den Sebt b. Amr aracılığıyla Hevze b. Ali'ye gönderildiğini ifade eder.⁶⁷ Çalışmamızda Üçok'un kitabında yer verdiği yanlış bilgiye ışık tutmak istedik. Doğrusu mektubun Selîf b. Amr el-Âmirî eliyle gönderildiğidir.⁶⁸

Yine de mektubun Sâbit b. Kays tarafından yazılması ihtimalini düşünerek örnek olması bakımından mektup metnine yer vermek istedik. Hz. Peygamber'in, Hevze b. Ali'ye gönderdiği, "Muhammed Resûlüllah" mührü ile mühürlü mektubu şöyledir:

"Bismillâhirrahmânirrahîm.

⁶²Şiblî, Muhammed Nûmânî, s.427.

⁶³el-A'zamî, Muhammed Mustafa, *Küttâbü'n-Nebî*, Beyrût, 1981, s.48-49.

⁶⁴ Kettânî, Muhammed Abdülhay, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, çev: Ahmet Özel, İstanbul, 1990, I/ 200-201, 291; Nedvî, *Büyük İslâm Tarihi*, IV/390.

⁶⁵İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I/354; Karataş, Mustafa, "Sâbit b. Kays b. Şemmâs", *DİA*, XXXV/353.

⁶⁶ Üçok, Bahriye, *İslâm'dan Dönenler ve Yalancı Peygamberler*, İstanbul, MEB, 1982, s.90.

⁶⁷ Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, çev: Zâkir Kadirî Ugan, İstanbul, 1955, I/142.

⁶⁸Köksal, M. Âsum, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, İstanbul, 2012, V-VI/410.

Allah'ın Resûlü Muhammed'den Hevze b. Ali'ye,

Doğru yola tâbi olan, uyanlara selâm olsun!

İyi bil ki; benim dinim develerin ve atların ayak basacakları en uzak yerlere kadar uzanacak, bütün dinlere galip ve üstün gelecektir! Sen de Müslüman ol, selâmeti bul!

Müslüman olursan, idaren altındaki yerlerin idaresini yine sana bırakırım."

Hevze misafiri kabul edip hediyeler verdi ve Hz. Peygamber'e şu ifadeleri muhtevi bir mektup yazdı: "Senin davet ettiğin şey çok iyi ve güzeldir. Ben kavmimin şair ve hatibiyim. Araplar benim mevkiimi takdir ederler; bunun için sen bana bu işte pay ver, sana tâbi olurum." Hevze mektupla birlikte giyinmesi için Selit'e Hecer kumaşlarından elbiseler de verdi. Selit, Hz. Peygamber'e onun mektubunu ulaştırdığı vakit, Rasûlüllah "küçük bir menfaat istese bile vermem, o yok olacak" dedi. Bir müddet sonra h. 8/m. 629 yılında Hevze öldü. Onun yerine Müseylime, Benû Hanîfe'nin hükümdarlığını ele geçirdi.⁶⁹

Görüyoruz ki Sâbit b. Kays hem hatiplik ve kâtiplik konumu, hem de ahlâkı gereği Rasûlüllah'ın terbiyesinde yetişen bir sahâbîdir. Hayatının büyük çoğunluğu Hz. Peygamber'in yanında geçmiştir.

2.4. Hz. Peygamber ile İlişkileri

Sâbit bin Kays, Peygamber Efendimiz'e karşı çok hürmetkâr idi. Peygamberimiz de onu sever, bu sevgisini zaman zaman bildirirlerdi.

Ebû Hüreyre'den gelen rivayete göre, Rasûlüllah şöyle buyurdu: "Ebûbekir ne iyi adamdır, Ömer ne iyi adamdır, Ebû Ubeyde b. Cerrah ne iyi adamdır, Üseyd b. Hudayr ne iyi adamdır, Sâbit b. Kays b. Şemmâs ne iyi adamdır, Muaz b. Cebel ne iyi adamdır, Muaz b. Amr b. Cemûh ne iyi adamdır."⁷⁰

⁶⁹ Köksal, M. Âsım, V-VI/410-411.

⁷⁰ Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail, *Kitâbu't-Tarihî'l-Kebîr*, Beyrût, tsiz. II/ 167; Tirmizî, Menâkıb, 33; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I/275; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, II/ 82; Mehmed Zihni, *el-Hakâik*, s.191.

Sâbit b. Kays'tan rivayet olunduğuna göre; “Rasûlüllah bir gün kendisinin yanına girdi. Sâbit o sırada hastaydı. Hz. Peygamber:

“Ey insanların Rabbi, (bu hastalığı) Sabit b. Kays b. Şemmâs'dan gider” diye dua etti.⁷¹ Sonra Medine'nin Buthan (Nam vadi) mevkiinden alınan toprağın üzerine su döküp üfledi ve bu suyla karışıktoprağı Sâbit'in üzerine serpti.”

Bu olay, okuyup üflemele hasta tedavi etmenin caiz olduğunu söyleyen ehl-i sünnet ulemasının delilidir.⁷²

2. 5. Sahâbe ile İlişkileri

Hz. Peygamber, Medine'ye hicret edince, Sâbit b. Kays'ı, Âmir b. Ebü'l-Bükeyr ile kardeş yaptı.⁷³ İbn İshâk da şöyle demiştir: Muâhat'ta (Muhacir ile Ensâr arasındaki kardeşlik akdi) Sâbit'in Ammâr b. Yâsir ile kardeş olduğu söylenir.

⁷¹ Zehebî, II/ 82; Ziriklî, Hayreddîn, *el-A'lâm*, Beyrût, 1969; II/82.

⁷² Buna İslâm literatüründe “rukye” adı verilmektedir. Rukye, hastalık ve kötülüklerden korunmak veya kurtulmak amacıyla dua okuyup üfleme anlamında bir terimdir. Sözlükte “yukarı çıkmak, okuyup üfleyerek tedavi etmek” manalarındaki rukye (raky, rukiyy) kelimesi terim olarak “şifa veya korunma amacıyla Kur'an'dan bir bölümü, ilâhî isim ve sıfatları yahut bir duayı okuyup üfleme” anlamında masdar olarak kullanılır. (Çelebi, İlyas, “Rukye”, *DİA*, 2008, Ankara, XXXV/ 219-222).

Rukye hakkında hadis kaynaklarında yer alan rivayetlerin bir kısmı onun cevazına, bir kısmı da yasaklanmasına delâlet eder. Rukyenin cevazını savunan âlimler şu hadisleri delil gösterirler: Resûlüllah'ın rahatsızlığı esnasında Cebrâil gelerek onu okumuş (Müslim, Selâm, 39-40), Resûlüllah da hem kendisine hem ziyaret ettiği bazı hastalara okuyup üflemiş (Buhârî, “Tıb”, 33), torunları Hasan ve Hüseyin için şeytandan, zehirli haşerattan, kem gözlerden korunmaları yolunda dua etmiş (Buhârî, “Enbiyâ”, 10), vefat hastalığı sırasında Hz. Âişe, Resûl-i Ekrem'e okuyup üflemiş ve onun eliyle bedenini meshetmiştir (Buhârî, “Tıb”, 32, 39). Hz. Peygamber nazara, yılan ve akrep sokmasına karşı rukye yapılmasına izin vermiş (Buhârî, “Tıb”, 17, 33, 37), Câbir b. Abdullah'ın dayısının ve Avf b. Mâlik el-Eşcâî'nin müracaatları üzerine içinde şirk unsurları bulunmayan rukye metinlerine müsaade etmiş (Müslim, “Selâm”, 60-64), misafir oldukları kabilenin yılan veya akrep tarafından zehirlenmiş reisini rukye yoluyla iyileştirerek ücret aldıklarını bildiren kafilenin başkanı Ebû Saîd el-Hudrî'yi onaylamış (Müslim, “Selâm”, 65), Ümmü Seleme'nin hanesinde gördüğü, yüzü sararmış bir çocuğa rukye tedavisi yapılmasını istemiştir (Buhârî, “Tıb”, 54).

Rukyenin câiz olmadığını ileri sürenler ise şu rivayetlere dayanır: Hz. Peygamber, Allah'a tevekkülleri sebebiyle rukyeye ve üfürükçülüğe başvurmayanların doğrudan cennete gireceğini bildirmiş (Müslim, “İmân”, 372), tedavi amacıyla dağlanan ve rukye yaptıran kişinin Allah'a tevekkülü terketmiş olacağını söylemiş (Tirmizî, “Tıb”, 23), ipe üfleyerek düğüm atanın büyü yapmış, büyü yapanın ise Allah'a şirk koşmuş olacağını, muska takanın bu muskasının âhirette kendisine musallat kılınacağını belirtmiş (Nesâî, “Tahrîm”, 19), nazarlık ve “tevele”nin (kadınların, kocalarının kendilerini sevmesi için yaptıkları rukye), manaları anlaşılmayan kelimelerle rukye yapmanın, nazarlık taşımının, büyü yapmanın ve yaptırmanın şirke götüren vasıtalar olduğunu beyan etmiştir. (İbn Mâce, “Tıb”, 39). Ebû Süfyân'ın Câbir'den rivayetüne göre de Resûl-i Ekrem, Medine'ye hicret ettiklerinde rukye yapılmasını yasaklamış, ancak akrebin soktuğu arkadaşlarına okumak için izin isteyen Amr b. Hazm oğulları uyguladıkları işlemi kendisine arz edince izin vermiştir (Müslim, “Selâm”, 63). Öte yandan Hz. Peygamber'in hastalar için şöyle dua ettiği bildirilmiştir: “Ey sıkıntıları gideren Allah, şifa ver! Ey Şâfi! Senden başka şifa veren yoktur, hiçbir hastalık kalmayacak şekilde şifa ver” (Buhârî, “Tıb”, 38).

⁷³ Karataş, Mustafa, “Sâbit b. Kays b. Şemmâs”, *DİA*, XXXV/352.

Ayrıca Ammar'ın, Abdüleşhel'in müttefiki Huzeyfe b. Yemân el-Absî ile kardeş olduğu da rivayet edilmektedir.⁷⁴

Sâbit b. Kays'ın îfk hâdisesinde ismi zikredilmese de îfk hâdisesinden sonra, Hassân b. Sâbit ile Safvân b. Muattal⁷⁵ arasında vuku bulan olaya karışmıştır. Olay şöyle cereyan etmiştir:

Abdullah b. Übey, îfk hâdisesinde Hz. Âişe'ye iftira atanların elebaşı idi. İbn Übey şöyle demişti: “Bu tür adamların durumu (Cu'ayl b. Sürakâ ve Cehcâ'yı kastediyor) benim kavmime ağır geliyor. Biz Muhammed'i Kinâne'nin en itibarlı evlerinde misafir ettik. Vallahi Cu'ayl, susmaya ve hiç konuşmamaya razı idi. Ama bugün konuşuyor.” İbn Übey ayrıca Safvân b. Muattal ve ona attığı iftira hakkında da konuştu. Bunun üzerine Hassân b. Sâbit⁷⁶ de şöyle dedi:

“Cilbapçılar gelişip çoğaldılar.

İbnü'l Fûray'a ise, kentın tek yumurtası haline geldi.”⁷⁷

Medine'ye geldikleri zaman Safvân, Cu'ayl b. Sürâka'nın yanına geldi ve “kalk gidelim Hassân'ı dövelim. Vallahi (o bu şiiiryle) benden ve senden başkasını kastetmemiştir. Vallahi biz Rasûlüllah'a (sav) ondan daha çok yakınız” dedi. Fakat Cu'ayl Safvân'la gitmeyi kabul etmedi. Cu'ayl, “Rasûlüllah bana emretmeden yapmayacağım. Sen de Rasûlüllah'tan izin almadan böyle bir şey yapma!” dedi. Ama Safvân Cu'ayl'in teklifini reddetti, kılıcını kınından çıkararak yola çıktı. Hassân b. Sâbit'i kavminin içindeyken başından ağır bir şekilde yaraladı. Ensar onun üzerine atlayarak onu bağladılar ve onu esir aldılar. Bu işin başını çeken de Sâbit b. Kays b. Şemmâs idi.⁷⁸

⁷⁴Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I/309; İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, III/338; İbn Hazm, s. 96; İbn Haldûn, II/423.

⁷⁵Safvân b. Muattal es-Sülemî, el-Müreyşî gazvesinden dönüşte kervanın arkasından müslümanların izlerini sürmekle görevlendirilmişti. Hz. Âişe geride kalınca Safvân onu devesine bindirip kervana yetiştirdi. İfk hâdisesi (iftira) bundan sonra yaşandı. (Vâkidî, *Kitâbü'l Meğâzî*, çev: Musa K. Yılmaz, II/81-82.)

⁷⁶ İfk hâdisesinde Abdullah b. Übey'e uyanlardan birisi de Hassân b. Sâbittir.

⁷⁷Cilbapçılardan maksat muhacirlerdir. Münafıklar onlara bu ismi koymuşlardı. Kentin tek yumurtasından maksat ise, arkadaşsız ve komşusuz, ya da grupsuz ve aşiretsiz kalmaktır. Bu ifade bazen zem, bazen de medih anlamına gelirse de burada medih ifade ediyor.

⁷⁸ Vâkidî, *Kitâbü'l Meğâzî*, II/81-82; Kâdemir, M. Yaşar, ‘Safvân b. Muattal’, *DİA*, İstanbul, 2008, XXXV/485-486; Elmalı, Hüseyin, ‘Hassân b. Sâbit’, *DİA*, İstanbul, 1997, XVI/399-402.

Bir defasında Hz. Peygamber hac için yolculuğa çıkacağı sırada Hz. Ebûbekir “Ey Allah’ın Rasûlü! Yanımda bir deve var. Azığımızı onun üzerine yükleyelim” dedi. Rasûlüllah kabul etti. Yolculuk sırasında Hz. Ebûbekir’in kölesi deveyi kaybetti. Bunun üzerine Sa’d b. Ubâde ve oğlu Kays b. Sa’d bir deveye yiyecek yükleyerek Rasûlüllah’ı aramaya başladılar. O’nu evinin kapısında buldular. Allah onun kaybolan yiyecek yüklü devesini getirmişti. Sa’d “Ey Allah’ın Rasûlü! Bize gelen habere göre yiyecek yüklü deven köleyle birlikte kaybolmuştur. İşte bu yiyecek yüklü deve onun yerindedir.” dedi. Rasûlüllah “Allah, yiyecek yüklü devemizi getirdi. Siz artık yiyecek yüklü devenizi geri götürün. Allah onu sizin için mübarek kılsın. Ey Ebû Sâbit! Medine’ye geldiğimiz günden beri bizi ağırlamak konusunda yaptıkların yetmiyor mu?” dedi. Sa’d ise; “Biz Allah ve O’nun Rasûlüne minnettârız. Vallahi ey Allah’ın Rasûlü! Mallarımızdan aldığın şeyler, bizim için bıraktıklarından daha sevimlidir.” dedi. Rasûlüllah “doğru söyledin ey Ebû Sâbit! Sana kurtuluşa ermiş olduğunu müjdelerim. Kuşkusuz güzel ahlâk Allah’ın elindedir. Allah güzel ahlâkı ile kim bağışlanmayı dilerse onu bağışlar. Hiç şüphesiz Allah sana güzel bir ahlâk bahşetmiştir.” dedi. Sa’d b. Ubâde ise; “bunu bana bağışlayan Allah’a hamd olsun” dedi. Bunun üzerine Sâbit b. Kays, “Ey Allah’ın Rasûlü! Sa’d b. Ubâde’nin ev halkı, cahiliye devrinde de büyüklerimizdi ve kuraklıkta bize yedirirlerdi.” dedi. Rasûlüllah (sav): “insanlar madenler gibidirler. Onların cahiliye döneminde iyi olanları İslâm’da da iyidirler. Üzerinde Müslüman oldukları güzel huylar İslâm döneminde de onların olur.” buyurdu.⁷⁹

2. 6. Hakkında İnen Âyetler

Kur’ân-ı Kerim’de bazı âyetlerin sahâbeyle ilgili olduğu bilinmektedir. Nitekim Sâbit b. Kays hakkında şu âyetlerin inzal buyrulduğu müfessirler tarafından belirtilmiştir:

a) İbn Hanbel’in rivayetine göre; "Ey inananlar! Seslerinizi Peygamber’in sesini bastırarak şekilde yükseltmeyin. Birbirinize yüksek sesle konuştuğunuz gibi onunla da yüksek sesle konuşmayın; yoksa siz farkında olmadan amelleriniz boşa gider."⁸⁰ âyeti inince, yüksek sesli olan Sâbit b. Kays der ki: “Hz. Peygamber’e karşı sesini

⁷⁹ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, III/342-345.

⁸⁰ el-Hucûrât 49/2.

yükselten bendim. Ben cehennemliğim. Amelim boşa gitti.” Sâbit üzüntü içinde evinde ailesinin arasında oturur, dışarı çıkmazdı. Bunun üzerine Rasûlüllah onu arar ve birkaç kişi doğruca Sâbit'e giderler. O'na: "Resûlüllah seni arıyor neyin var?" diye sorarlar. Sâbit: "Resûlüllah'ın sesi üzerine sesini yükselten benim, ona karşı sesini yükseltip bağırın benim. Amelim boşa gitti. Ben cehennemliğim" der. Sâbit'in evine gidenler, dönüp, onun söylediklerini Peygambere bildirince, Resûlüllah "Hayır, aksine o cennetliklerdendir" buyurur. Bu hadisi bizlere nakleden Enes der ki: "Bizler Sâbit'i aramızda yürürken görür ve onun cennetliklerden olduğunu bilir ve öyle kabul ederdik..."⁸¹

Sâbit'in korkarak evine kapanması âyetin inzalından önceki hâline ait değildir. Çünkü o zaman henüz huzuru Nebevî'de yüksek sesle konuşmak yasak edilmiş değildi. Onun endişesi ileriye aitti. Rasûlüllah (sav)'in huzuruna çıktığı zaman mutlaka konuşmamecburiyetinde kalacaktı. O bunu düşündükçe üzülüyor, korkuyor, ihtiyata riayet ediyordu. Nihayet endişesi görülmedik bir sevinçle neticelendi.

Diğer bir rivayette de, Resûlüllah haber gönderip getirtti, sordu. Sâbit ise bu âyetin kibirlenenlerle ve sesini yükseltenlerle ilgili olduğunu söyledi ve 'ben yüksek sesle konuşan biriyim, amelimin yok olmasından korkarım' dedi. Hz. Peygamber buyurdu ki: "Hayır, sen hayır ile yaşayacak, hayır ile öleceksin."⁸²

Muhammed b. Sâbit el-Ensarî'den: Sâbit b. Kays, Peygamber (sav)'e:"Ya Rasûlallah, helâke gitmekten korkuyorum" dedi. Peygamber Efendimiz: "niçin?" diye sordu. Sâbit, "çünkü ben, bende olmayan vasıflarla övülmeyi severim. Oysa Allah(cc) bizi bundan nehyetmiştir. Ben güzelliği severim. Oysa Allah(cc) bizi kibirlenip böbürlenmekten nehyetmiştir. Ben yüksek sesle konuşan bir kimseyim. Oysa Allah(cc) bizi, sesimizi senin sesini bastıracak biçimde yükseltmekten nehyetmiştir" dedi. Peygamber Efendimiz:

"Ey Sâbit! Sen mutlu olarak yaşamak, şehit olarak ölmek ve sonuç olarak cennete gitmek istemiyor musun?" buyurdu. Sâbit, "istemez olur muyum!" dedi. Ravî

⁸¹ Kutub, Seyyid, *fî Zılâli'l-Kur'ân*, terc: Emin Saraç vd. İstanbul, tsiz.13/490-491; el-A'zamî, *Küttâbü'n-Nebî*, s.48; Ahmed Abdurrahman İsâ, *Küttâbü'l-Vahy*, s.438-439.

⁸² Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad: Lütfullah Cebeci, Ankara, 2009, VII/466; Wensinck, s.106.

demıştır ki, “ Sâbit gerçekten de yaşadığı müddetçe mutlu olarak yaşadı. Nihayet peygamberlik iddiasında bulunan Müseylime ile yapılan savaşta şehit düştü.”⁸³

Bu konu ile ilgili başka bir rivayette, Sâbit b. Kays yolda oturup ağlarken yanına Âsım b. Adıyy gelmiş ve ona niçin ağladığını sormuştu. Sâbit b. Kays:

“Ben yüksek sesle konuşan bir insanım. Bu âyetin benim için inmiş olmasından korkuyorum” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah ona:

“Ey oğlucuk, razı olmaz mısın, Allah'a hamd ederek yaşayasın, şehit olasın ve cennete giresin!” buyurdu, o da:

“Allah’ın ve Rasûlü’nün müjdesine razıyım. Artık sesimi Hz. Peygamber’in sesinin üstüne yükseltmem” dedi. Bunun üzerine şu âyet nazil oldu:

“Allah’ın elçisinin yanında seslerini kısıyan kimseler, öyle kimselerdir ki Allah, onların kalplerini takva için temizleyip hazır hale getirmiştir. Onlar için bir bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.”⁸⁴

Aslında Hz. Sâbit’in yüksek sesle konuşması, Rasûlullah’a hürmetsizlikten değil, onun hatipliğinden ileri geliyordu. Onun için, âyeti kerimede ikaz edilen kimselerden olamazdı. Ancak onun hassas kalbi, bundan endişe duyuyor, üzülüyordu. Rasûlullah’ın sözleriyle ferahlamıştı. Zaten amellerinin boşa gittiğinin farkına varsalar, durumlarını düzeltirlerdi. Ancak ne varki, kendilerine gizli kalan bu kaygan zemin onlara çok daha korkunç geliyordu, bunun için o zeminden korkmuşlar ve sakınmışlardır.

Hz. Peygamber h. 9/m. 630 yılı Muharrem ayında Uyeyne b. Hısn’ı 50 kişilik süvari grupla zekât vermek istemeyen Benû Temîm üzerine gönderdi.⁸⁵ Benû Temîm, gelen topluluğu görünce kaçtı. Uyeyne kuvvetleri, onlardan ancak 11 adam yakaladılar. Yerleştikleri yerde de 30 çocuk ve 11 kadın buldular. Hepsini esir olarak Medine’ye götürdüler.⁸⁶

Rasûlullah bu esirlerin Remle bnt. Hâris’in evinde hapsedilmeleri için emir verdi. Bunun üzerine Benû Temîm’den 10 kişilik bir heyet geldi. İçlerinde Zibrikân b. Bedr, Utârid b. Hâcib b. Zürâre, Kays b. Âsım, Kays b. Hâris, Amr b. Ehem, Akrâ b.

⁸³ Hâkim, *el-Müstedrek*, III/ 234-235; Heysemî, Ebü’l-Hasan Nureddin, *Mecmeu’z-Zevâid ve Menbâu’l-Fevâid*, Beyrût, Dârü’l-Kütübi’l-Arabî, 1967, IX-X/321; Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Derrü’s-Sahâbe*, Dimeşk, 1984, s.413.

⁸⁴ el-Hucûrât 49/3; Şevkânî, *Derrü’s-Sahâbe*, s.414.

⁸⁵ Erul, Bünyamin, “Uyeyne b. Hısn”, *DİA*, İstanbul, 2012, XL/240-242.

⁸⁶ Buhârî, *Kitâbü’l-Meğâzi*, 70.

Hâbis, Nu'aym b. Sa'd ve Riyâh b. Hâris b. Mucâşi vardı. Heyet Medine'ye gelip öğle sıcağında mescide girdi. Girer girmez esirlerini sordular. Onlara esirlerin durumu haber verildi. Esirlerinin yanına girdiler. Çocuklar ve kadınlar ağlamaya başladılar. Sonra ikinci kez mescide girdiler. O gün Rasûlullah Hz. Âişe'nin evindeydi, henüz uyuyordu, Bilâl de öğlenamazı için ezan okumuştı.

İnsanlarda Rasûlullah'ın çıkışını bekliyorlardı. Benû Temîmliler Rasûlullah'ın acele çıkmasını istiyorlardı. "Ey Muhammed! Bizim yanımıza çık!" diye bağırdılar. Bunun üzerine Bilâl yanlarına gitti ve "Rasûlullah şimdi çıkacaktır" dedi. Mescide gelen Müslümanlar seslerini yükselttiler, ellerini birbirine vuruyorlardı. Rasûlullah çıktı. Bilâl de namaz için kâmet getirdi. Temîmliler ise Rasûlullah'a yapışıp konuşuyorlardı. Rasûlullah kâmetin getirilmesinden sonra uzun süre onların yanında durdu. Onlar "hatibimiz ve şairimizle senin yanına geldik, bizi dinle" diyorlardı. Rasûlullah tebessüm etti, sonra geçip öğle namazı kıldırdı. Sonra evine döndü ve iki rekât daha kıldı. Sonra evden çıktı, mescidin ortasında oturdu. Onun yanına geldiler. Akrâ b. Habis: "Ey Muhammed! Benim övmem güzel, kötülemem, ayıplıdır" dedi. Resulullah: "yazıklar olsun sana, öyle olan Allah Teâlâ'dır" buyurdu. Derken Benî Temîm: hatibimizle, şairimizle sana şiirlerle konuşmalarla atışacağız, dediler. Hz. Peygamber "Ben şiirle gönderilmedim, övünmekle de emrolunmadım fakathaydin bakalım." dedi. Zibrikân içlerinden Utârid b. Hâcib et-Temîmî'ye haydi kavminin faziletlerinden seç, söyle, dedi.

Utârid b. Hâcib kalktı ve şöyle hitab etti: "Üzerimizde nimeti bulunan ve bizi hükümdar yapan Allah'a hamd olsun. Bize mallar vermiş; onunla iyilik yapıyoruz. Bizi doğu halkının en güçlüsü, mal bakımından en çok ve sayı bakımından fazla olanı yapmış. İnsanlar içinde bizim gibisi var mıdır? Biz insanların reisleri ve faziletlisi değil miyiz? Övünmek isteyen, bizim kadar faziletlerini sayıp döksün bakayım. Eğer isteseydik sözümüzü daha da uzatabilirdik. Fakat Allah'ın bize verdiklerini çokça anlatmaktan utanıyoruz. Ben bu sözü, sözümüzden daha güzel bir söz varsa getirin de görelim diye söylüyorum." diye bir konuşma yaptı. Resulullah (sav) Sâbit b. Kays b. Şemmâs'a "kalk cevap ver" dedi. Sâbit de ayağa kalktı – bu konu hakkında hiçbir şey bilmiyordu ve daha önce söyleyecekleri için hazırlık yapmamıştı.- ve şöyle dedi: "Öyle bir Allah'a hamd olsun ki, yer ve gökler onun

mahlûkudur. O, yeryüzünde emrini uyguluyor. İlmî her şeyi kuşatmıştır. Onun fazlından olmayan hiçbir şey yoktur. Sonra Allah'ın takdir ettiklerinden birisi de bizi hükümdar yapmasıdır. Mahlûklarından bizim için bir Rasûl seçti. Bu Rasûl, nesep yönünden insanların en şerefli, şekil yönünden onların en güzeli ve sözü en doğru olanıdır. Allah, O'na Kitabı'nı indirdi ve O'nu mahlûkatın üzerinde emîn kıldı. O kulların en hayırlısıdır. İnsanları iman etmeye davet etti. O'nun kavminden olan Muhacirler ve akrabaları iman ettiler. O, yüz bakımından insanların en güzelidir. Yaptığı işler bakımından insanların en üstünüdür. Sonra Rasûlüllah (sav) imana davet ettiği zaman biz ona ilk icabet edenleriz. Biz Allah ve Rasûlü'nün yardımcısıyız. 'La ilâhe illallah' deyinceye kadar insanlarla savaşıyoruz. Kim Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne iman ederse, malı ve kanı bizden korunmuş olur. Kim ki, Allah'ı ve O'nun Rasûlü'nü inkâr ederse bu konuda onunla savaşıyoruz. Onu öldürmek de bizim için kolaydır. Bu sözü söyler, mü'min erkekler ve kadınlar için Allah'tan af ve mağfiret dilerim." diye cevap verdi ve yerine oturdu. Daha sonra Temîm kabilesinden Zibrikân b. Bedr ve Akrâ b. Hâbis'in okudukları şiire, Hassan b. Sâbit cevap verdi.

Rasûlüllah ve Müslümanlar o gün, Sâbit b. Kays'ın konumuna ve Hassân'ın şiirine çok sevindiler. Heyet birbirleriyle konuşmaya başladı. Bunun üzerine Akrâ b. Hâbis "vallahi biliyorsunuz ki, bu adam destekleniyor ve O'nun için bir şeyler yapılıyor. Vallahi bilmem bu ne iştir? Onların hatibi bizden daha güzel söyledi, yine onların şairimizden daha güzel söyledi ve onlar bizden daha ağırbaşlıdılar" dedi, sonra Rasûlüllah'ın huzuruna daha da yaklaşarak şehadet getirdi.⁸⁷ Hz. Peygamber (sav) de "o halde bundan önce olanlar sana zarar vermez" buyurdu, onlara hediyeler ve ihsanlarla iltifatta bulundu.⁸⁸ Bu sırada Temîmliler'in sesleri yükseldi. Bunun üzerine bu âyet inmiştir.⁸⁹

İnen âyet "Onların ekserisi akletmezler" kısmına kadar devam ediyor. Allah bununla Rasûlüllah'a seslenen Temîmliler'i kastediyordu. Sâbit bu âyetin

⁸⁷ Ahmet Cevdet Paşa, I/197; Wensinck, s.106.

⁸⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII/467-470; İbn Haldûn, II/470.

⁸⁹ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVI/ 231-232; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, III/ 976-979.

nüzulünden sonra Rasûlullah'ın yanında sesini yükseltmiyordu.⁹⁰ Rasûlullah daha sonra Temîm kabilesinin çocuklarını -kadınlarını- ve esirlerini onlara geri verdi.

b) Hz. Sâbit b. Kays şık giyinmeyi sever ve daima güzel elbiselerle dolaşır ve bundan da zevk alırdı. Kimse de kendisine bu hareketinin yanlış olduğuna dair bir söz söylememişti.

“Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez.”⁹¹ Âyeti nazil olunca Sâbit'in durumu değişti, evine kapanıp ağlamaya ve tövbe etmeye başladı. Çünkü o âyet-i kerime ile kendisi gibi şık giyinenlerin kastedildiğini anlamıştı. Onun bu durumunu Rasûlullah'a haber verdiler. Rasûlullah bir adam göndererek niçin böyle yaptığını sordu. Hz. Sâbit, “ben şık giyinmeyi severim” dedi. Rasûlullah Sâbit'i rahatlatan şu cevabı verdi:

“Sen, âyet-i kerimede sözü edilenlerden değilsin. İyi bir hayat sürüyorsun. Hayırlı bir şekilde öleceksin ve Allah seni cennete sokacak.”⁹²

Sâbit'in elem gözyaşları artık sevinç gözyaşlarına dönmüştü. Çok sevdiği şık elbiselerini giymekte bir sakınca yoktu. Gurur ve kibir maksadıyla giyilmeyen güzel elbiselerin İslâm'a aykırı bir yönü yoktu.

Rasûlullah, Müslümanları temsil durumunda olanların çok düzgün ve temiz kıyafetli olmaları gerektiğini zaman zaman ikaz ederdi. Bir yere gönderdiği elçilerine “öyle giyineceksiniz ki, gittiğiniz yerde parmakla gösterileceksiniz” derdi.⁹³ Sâbit de zaman zaman müşriklere karşı Rasûlullah'ın ve Ensâr'ın hatipliğini yapardı. Bu cihetle de onun şık ve güzel giyinmesinde zaruret bile vardı.

Hz. Ömer'in rivayetine göre Rasûlullah'a bir gün yeni bir elbise getirmişlerdi. Rasûlullah onu giyerken “avret yerimi örten ve beni hoş gösteren, bu elbiseyi giydiren Allah'a hamd olsun” diye dua etmişti. Demek ki elbise sadece insanın avret yerini örten bir şey değildi, kişiyi hoş gösteren bir yönü de vardı. Bu hoş görünme de Rasûlullah'ın yaptığı gibi, şükre ve hamde vesileydi.⁹⁴

⁹⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, III/ 212-213.

⁹¹ Lokman 31/18.

⁹² Komisyon, *Sahâbiler Ansiklopedisi*, İstanbul, 1989, II/ 552-553.

⁹³ *Sahâbiler Ansiklopedisi*, II/ 552-553.

⁹⁴ *Sahâbiler Ansiklopedisi*, II/ 552-553.

Sâbit b. Kays'ın rivayetine göre; Allah Rasûlü (sav)'nün yanında kibirden bahsedilmişti. Bu konuda oldukça sert ifadelerden sonra: “Allah, kendini beğenip böbürleneni şüphesiz ki hiç sevmez.” buyurdu. O topluluktan birisi kalkıp, ‘Ey Allah'ın elçisi, ben elbisemi yıkarım da onun beyazlığı hoşuma gider. Ayakkabımın bağı, kamçımın sapı hoşuma gider’ dedi. Allah Rasûlü: Bu, kibir değildir. Kibir ancak senin hakkı tanımaman ve insanları hor görmendir, buyurdu.⁹⁵

c)Bir başka âyette “Ey müminler! Bir topluluk, diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da, kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lâkaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tövbe etmezse, işte onlar zalimlerdir.”⁹⁶ buyurulmaktadır.

Âyetin inişi hakkında bir kaç sebep nakledilmiştir. Bir rivayete göre âyet, Sâbit b. Kays hakkında inmiştir. Sâbit b. Kays'ın kulağında biraz ağırlık vardı, Resûlullah'ın meclisine ondan önce gidenler, o geldiği takdirde ona yer açarlardı ki, Peygamberimiz'in yanında oturup söylediklerini duysun. Yine bir gün mescide geldiğinde, sabah namazının bir rekâtını kaçırmış bulunuyordu. Hz. Peygamber namazı bitirince, ashâbı onun yanında yerlerini aldı. Her birisi olduğu yerde oturdu, yerinden ayrılmadı. Öyle ki hemen hemen kimse kimseye yer açmıyordu. Hatta kimisi oturacak yer bulamadığı için ayakta kalmıştı. Sâbit, namazını bitirince insanların omuzlarından atlayarak “yer açın, yer açın” diyordu. Ona yer açtılar, nihayet Rasûlullah'ın yanına kadar ulaştı. Peygamber'le kendisi arasında sadece bir kişi kalmıştı. Ona da “yer aç” dedi. Adam kendisine: “bir yer buldun otur” dedi. Sâbit, kızgın bir şekilde onun arkasına oturdu, sonra da “bu kim?” diye sordu. Ona “filan kişi” dediler. Bu defa Sâbit, ‘filan kadının oğlu’ diyerek annesi sebebiyle onu ayıpladı. Bu sözleriyle cahiliyyede ayıplanan bir kadını söylemişti. Adamcağız mahcup oldu. Bu olay üzerine bu âyet nazil oldu.

⁹⁵ İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâîl, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, çev: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, İstanbul,1990, XII/ 6408.

⁹⁶el-Hucûrât 49/11.

Dahhâk'ın rivayetine göre, Benû Temîm'den bir kavmin, ashabın fakirleri olan Bilâl-i Habeşî, Habbâb, Ammâr, Süheyb, Ebû Zer ve Sâlim gibi kimselerle alay etmeleri üzerine inmiştir.⁹⁷

Ayrıca Hz. Âişe'nin rivayetine göre, Hz. Zeyneb bnt. Huzeyme ve Hz. Ümmü Seleme ile boylarının kısalığından dolayı eğlenildiği için veya Hz. Safiyye validemize “yahudi kızı” denildiği için inzal buyurulmuştur.

d) Sâbit b. Kays hakkında inzal buyurulan bir başka âyet şudur:

“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır.”⁹⁸

Âyet-i Kerîme, Sâbit b. Kays bir başka defakendisine yer açmayan kişiye: “Ey falanın oğlu” demesi üzerine inmiştir. Bunun üzerine Peygamberimiz “filan hanımın adını anan kimdi?” diye sordu. Sâbit: “Bendim ey Allah'ın Rasûlü” dedi. Bu defa Hz. peygamber, “Buradakilerin yüzlerine bir bak dedi.” O da baktı. Hz. Peygamber, “Ne gördün?” diye sordu. O da “Beyaz, siyah, kırmızı tenliyi gördüm” deyince, Hz. Peygamberşöyle buyurdu: “Sen takva dışında bunlara üstün olamazsın.” buyurdu.⁹⁹

e) Sâbit b. Kays ile ilgisi olan âyetlerden biri de şudur:

“Ey iman edenler! Size "Meclislerde yer açın" denilince yer açın ki Allah da size genişlik versin. Size "Kalkın" denilince de kalkın ki Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”¹⁰⁰

Cuma günü mescid kalabalık oluyordu. Hz. Peygamber Muhâcir ve Ensâr içinden Bedir ehline ikramda bulunurdu. Sâbit b. Kays'ın içinde bulunduğu Bedir ehlinden bir grup mescide geldiğinde, mescid dolmuştu. Rasûlüllah (sav)'ın karşısında durarak ona: "Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi üzerine olsun ey Nebi!"

⁹⁷ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVI/259, Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VII/482.

⁹⁸ el-Hucûrât 49/13.

⁹⁹ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVI/259, Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VII/482.

¹⁰⁰ el-Mücâdele 58/11.

dediler. Rasûlüllah da "Allah'ın selâmı, rahmet ve bereketi sizin üzerinize de olsun." diye selâmlarına karşılık verdi. Sonra mescide bulunanlara selâm verdiler, onlar da selâm ile mukabelede bulundular. Böylece ayakta dikilip kaldılar ve kendilerine yer açılmasını beklediler. Ancak kimse onlara yer vermedi. Bu ise Rasûlüllah (sav)'ı üzdü. O da çevresinde bulunanlardan bazılarına, "Kalk ya filan, ya filan!" diyerek bir kaç kişiyi kaldırdı. Ancak, durumun hoşlarına gitmediği, kalkanların yüzlerinden belli oluyordu. Münafıklar bunu dedikodu vesilesi yaparak "Yakınına oturanı kaldırıp da sonra geleni oturtması adalet değildir." dediler. İşte söz konusu âyet bu sebeble indirildi."¹⁰¹

f)Yine âyeti kerîme'de; "Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar. Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür."¹⁰² Buyrulur.

Farklı rivayetler bulunmakla birlikte bu âyet, Sâbit b. Kays ile zevcesi Cemile hakkında nazil olmuştur.¹⁰³

Cemile, "Gasîlü'l Melâike" lâkabıyla tanınan Hanzale b. Ebû Âmir'in karısı idi. Onun Uhud savaşında şehid olması üzerine Sâbit b. Kays ile evlendi. Ancak bu evliliği devam ettiremeyeceğini anlayınca Hz. Peygamber'e giderek, kocasının dindar ve ahlâklı bir kimse olduğunu, bununla birlikte onunla imtizaç edemediğini ve boşanmak istediğini söyledi. Hz. Peygamber vaktiyle kocasının kendisine mehir olarak verdiği bahçeyi iade etmeye razı olup olmadığını sordu. Razı olduğunu bildirmesi üzerine Sâbit'e bahçeyi geri alarak karısını boşamasını tavsiye etti.¹⁰⁴

¹⁰¹ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVII/ 162; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VIII/ 211.

¹⁰² en-Nisâ 4/11.

¹⁰³ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, V/ 170.

¹⁰⁴ Uğur, Mücteba, "Cemile bnt. Übey b. Selül", *DİA*, VII/328-329. Bu şekilde boşanmaya "hulu" adı verilmektedir. Sözlükte "elbiseyi çıkarmak, soyunmak; ayırmak" gibi anlamlara gelen hulu, fıkihta kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine evlilik bağından kurtulmasını ifade eder. Karşılıklı anlaşmayla gerçekleşmesi sebebiyle bu işleme muhâlea adı verilir.

Bir başka rivayete göre, Sâbit'ten bu şekilde boşanan hanımı Habîbe bnt. Sehl b. Sa'lebe'dir. Habîbe bnt. Sehl, Sâbit b. Kays'ın nikâhlısı idi. Sâbit çirkin bir adamdı. Habîbe, Rasûlullah'a gelerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'tan korkarım ki Sâbit yanıma geldiğinde onun yüzüne tükürdüm. Rasûlullah (sav) "Sâbit'in vaktiyle mehir verdiği bahçeyi kendisine iade etmek ister misin?" diye sordu. Kadın "evet, ederim" dedi. Rasûlullah Sâbit'e bahçeyi geri verdi ve o ikisinin arasını ayırdı.¹⁰⁵

Bu rivayetleri birlikte değerlendirenler her iki hanımın da ondan aynı şekilde boşanmış olabileceğini söylemektedirler.¹⁰⁶ Basra âlimleri onun Cemile bnt. Übey, Medineliler ise Habîbe bnt. Sehl olduğunu söylemişlerdir. Burada iki ayrı hanımla, iki ayrı olay yaşanmıştır. Ancak her iki haberin isnadının sahih olması ve rivayetlerindeki siyakın farklı olması, bu ihtilâfi ortaya çıkarmıştır.¹⁰⁷

Hz. Peygamber zamanında kocasından ilk boşanan kadının Cemile bnt. Übey olduğu rivayet edilmiştir.¹⁰⁸

g)Yine bir başka âyette; "Eğer onlara, kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın, diye emretmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine verilen öğüdü yerine getirseslerdi, onlar için hem daha hayırlı, hem de (imanlarını) daha pekiştirici olurdu."¹⁰⁹

İbn Ebî Hâtim'in rivayetine göre; Sâbit b. Kays ve bir Yahudi karşılıklı övünüyorlardı. Yahudi: Allah'a yemîn ederim ki; Allah bize katli (öldürmeyi) farz kıldı da biz kendilerimizi öldürdük. O kadar ki öldürülenlerin sayısı yetmiş bin kişiyi buldu, deyince, Sâbit, "Allah'a yemin ederim ki; Allah bize: 'Kendinizi feda edin (öldürün)' diye farz kılsaydı biz de mutlaka öldürürdük" dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyeti indirdi.¹¹⁰

¹⁰⁵ İbn Mâce, Talâk, 22.

¹⁰⁶ Uğur, Mücteba, "Cemile bnt. Übey b. Selül", *DİA*, VII/328-329; Karataş, Mustafa, "Sâbit b. Kays b. Şemmâs", *DİA*, XXXV/352.

¹⁰⁷ Saîd Havva, *el-Esas fi's-Sünne es-Siretü'n-Nebeviyye*, VI/264.

¹⁰⁸ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe*, IV/261.

¹⁰⁹ en-Nisâ 4/66.

¹¹⁰ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, V/ 311; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, IV/ 1755.

h)Cenâb-ı Hak şöyle buyurur: “Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”¹¹¹

Ebû Hüreyre'nin nakline göre bu âyet Sâbit b. Kays ile Sâbit'in kendisine misafir olduğu Ebû'l-Mütevekkil diye anılan Ensâr'dan bir kimse hakkında inmiştir. Ebû'l-Mütevekkil'in yanında kendisinin ve çocuklarının yiyeceği dışında bir şey yoktu. Hanımına kandili söndür ve çocukları uyut deyip, yanında ne varsa misafirin önüne getirdi. Bunun üzerine bu âyet nazil olmuştur.¹¹²

ı)Sâbit b. Kays'la ilgili olarak; “Asmalı ve asmasız (üzüm) bahçeleri, hurmaları, ürünleri çeşit çeşit ekinleri, zeytinleri ve narları, birbirine benzer ve benzemez biçimde yaratan O'dur. Her biri meyve verince meyvesinden yiyin, hasat günü de hakkını (zekât ve sadakasını) verin; ama israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.”¹¹³ buyurulmaktadır.

Sâbit b. Kays, çok cömert idi. Bir günde beş yüz ağacın hurmalarını toplayıp hepsini sadaka vererek, evi için hurma bırakmadı. Bunun üzerine bu âyet nazil olmuştur.¹¹⁴

ii)Son olarak “Ehl-i Kitap'tan onlara destek olanları, kalelerinden indirdi. Ve kalplerine korku saldı. Onlardan kimini öldürüyor, kimini de esir alıyordunuz.”¹¹⁵ buyrulur.

Bu âyet Hendek savaşı sırasında, Müslümanlarla olan anlaşmasına ihanet eden Benû Kureyza hakkında nazil olmuştur. Benû Kureyza gazvesinden sonra alınan hüküm gereği Kureyzaoğlları'nın muharip erkekleri idam edilmiştir.

Buâs günü Ensâr'dan Sâbit b. Kays'a, Zübeyr b. Bâtâ'nın iyiliği dokunmuştu. Zübeyr onu ölümden kurtarmıştı. O zaman Sâbit, yakalanmış, alınının

¹¹¹el-Haşr 59/9.

¹¹² Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVII/217.

¹¹³el-En'âm 6/141.

¹¹⁴ İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, VI/ 2846; Kurtubî,*el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, VI/ 525.

¹¹⁵el-Ahzâb 33/26.

saçı kesildikten sonra serbest bırakılmıştı. Zübeyr b. Bâtâ, elleri boynuna bağlanan Benû Kureyza Yahudileri arasında bulunuyordu. Kendisi çok yaşlı idi. Hem de kördü. Sâbit b. Kays yanına vararak ona:

“Ey Ebû Abdurrahman beni tanıdın mı?” diye sordu. Zübeyr b. Bâtâ:

“Benim gibi bir adam senin gibi bir adamı tanımaz olur mu, sen Sâbit’sin” dedi. Sâbit b. Kays:

“Ben senin vaktiyle bana uzatmış olduğun yardım eline şimdi mukabele etmek istiyorum” dedi. Zübeyr b. Bâtâ: “Hiç şüphesiz iyiler iyilere iyilikle muamele ederler. Ben bugün sendeki o iyiliğe son derece muhtaç bulunuyorum” dedi.

Bunun üzerine Sâbit, Peygamberimiz’in yanına gelerek: “Ya Rasûlallah Zübeyr’in bana iyiliği dokunmuştur. Buâs günü esir olunca perçemimden tutup beni salıvermişti. O ‘senin üzerindeki bu iyiliğimi hatırla’ diyerek bunu bana hatırlattı. Ben onun minneti altında bulunduğum iyiliğine bugün mukabele etmek istiyorum. Onun kanını bana bağışlayıver” dedi.

Peygamber Efendimiz: “O, senin için bağışlanmıştır” buyurdu.¹¹⁶ Sâbit, Zübeyr’in yanına geldi ve: Rasûlullah: ‘o senin için bağışlanmıştır’ buyurarak, senin kanını bana bağışladı dedi. Zübeyr: “Çok yaşlanmış bir ihtiyar, ailesiz, evlâtsiz, Yesrib’de yaşayıp da ne yapacak” dedi.

Sâbit, Peygamberimiz’e geldi ve: “Anam babam sana feda olsun Ya Rasûlallah! Bana onun karısını ve oğlunu da bağışlayıver” dedi. Peygamberimiz: “Onlar da senin için bağışlanmıştır” dedi. Zübeyr: “Malsız mülksüz bir ev halkı Hicaz’da bu hâli ile kalabilir, yaşayabilir mi?” dedi. Sâbit, Peygamberimiz’e tekrar gelerek: Ya Rasûlallah! Onun malını da benim için bağışlayıver” dedi. Peygamberimiz: “O da senin için bağışlanmıştır” buyurdu. Sâbit, Zübeyr’in yanına gelerek: “Rasûlullah malını da sana bağışladı” dedi.

Zübeyr: “Ey Sâbit, Çin aynasını andıran parlak yüzüne bakan kızların yüzünde kendilerini gördükleri Ka’b b. Esed’e ne yapıldı?” diye sordu. Sâbit: “O öldürüldü” dedi. Zübeyr: “Şehirliler ve kırlılar ulusu, her iki kabilenin (Benî Nadîr ve Benî Kureyza’nın) ulusu, harpte onları hücumla kaldıran, kıtlıklarda doyuramı Huyey b.

¹¹⁶ İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîreti’n Nebeviyye*, 195; İbn Haldûn, II/444.

Ahtâb'a ne yapıldı?" diye sordu. "O da öldürüldü" dedi. Zübeyr: "Hücuma geçişimiz zamanında öncümüz, kaçış zamanımızda önderimiz ve koruyucu olan Gazzâl b. Samuel'e ne yapıldı?" diye sordu. "O da öldürüldü" dedi. Zübeyr: "Önüne düşmediği cemaatler dağılan, onsuz bağlanan düğümler çözülönyönetici, evirip çevirici Nebbâs b. Kays'a ne yapıldı?" diye sordu. Sâbit "o da öldürüldü" dedi. Zübeyr: "Harplerde Yahudilerin sancaktarı Vehb b. Zeyd'e ne yapıldı?" diye sordu. "O da öldürüldü" dedi. Zübeyr: "Yahudilerin yetim ve dullarının babası ve Rifadenin (yemek verme işidir) sahibi Ukbe b. Zeyd'e ne yapıldı?" diye sordu. Sâbit "o da öldürüldü" dedi. Zübeyr, "Tevrat okumaktan geri durmayan Amfiar'a ne yapıldı? Diye sordu. Sâbit: "onlar da öldürüldüler" dedi. Zübeyr: Çifte meclislere (Ka'b b. Kureyza ve Amr b. Kureyzaoğulları'na) ne yapıldı?" diye sordu. Sâbit "onlar da gittiler, öldürüldüler" dedi. Zübeyr, Benî Kurayza kavminin ileri gelenlerini vasıflarıyla anarak "filana ne yapıldı" diye sormaya, Sâbit de "öldürüldü" demeye devam etti. Zübeyr: "Ey Sâbit, bunlardan sonra yaşamakta hayır yoktur. Ben onların içinde yaşamış oldukları yurda onlardan sonra kalmak üzere mi döneceğim! Böyle olmak bana gerekmez. Ey Sâbit senin üzerinde bulunan iyiliğim hakkı için, beni o kavme hemen kavuşturmanı dilerim. Vallahi onlardan sonra yaşamakta hayır yoktur. Allah'a yemin ederim ki, sevdiğime kavuşuncaya kadar, kuyuya kova salınıp su çıkarılmasını beklemeye bile benim sabrım yoktur. Ant vererek senden dilerim: Benî Kureyza esirlerini öldüren şu öldürücüler arasından, yanıma doğru gel! Sonra da beni kavmimin boyunlarının vurulduğu yere götür! Benim keskin kılıcımı bulup eline al! Onunla hızlı bir darbe indirip beni öldür! Ey Sâbit! Artık ben sevdiğime kavuşuncaya kadar, kuyuya salınan kovanın suyunu boşaltması kadar bir süre bile beklemeye sabredemeyeceğim" dedi.

Hiz. Ebûbekir, Zübeyr b. Bâtâ'nın: "...sevdiğime kavuşuncaya kadar.." sözünü işitince: "Vallahi onlar cehennem ateşine atılmışlar ve orada temelli kalıcıdırlar. Yazıklar olsun Ey Bâtâ'nın oğlu! O kovanın su boşaltması değildir. Fakat temelli azaptır!" dedi.

Zübeyr: "Ey Sâbit: Tez yanıma gel öldür beni" dedi. Sâbit: "Ben seni öldürmeyeceğim" dedi. Zübeyr: "Beni sen öldürmeyeceksin de, ya kim öldürecek. Fakat Ey Sâbit! Karımı ve çocuklarımı sen gör, gözet! Onlar ölümden korkuyorlar. Arkadaşından (Hz. Peygamber'i kastediyor) onları azat etmesini, mallarını

mülklerini başına çevirmesini dile” dedi. Bunun üzerine Sâbit, Zübeyr’in karısını ve oğlunu esirler arasından çıkardı. Onlara silâhlar hariç olmak üzere, hurmalıklarını, deve, davar ve sığır gibi hayvanlarıyla bütün eşya ve emtialarını geri verdi. Zübeyr ailesi, Sâbit’in ailesiyle birlikte bulundular. Zübeyr’in oğlu Abdurrahman, Müslüman oldu; sahâbîler arasında yer aldı. Ancak Zübeyr’i öldürmeyi Sâbit kabul etmedi, onu Zübeyr b. Avvâm’a yaklaştırdı. Zübeyr b. Avvâm onun boynunu vurdu.¹¹⁷

Bütün bu âyetler müfessirlerin beyanına göre Sâbit b. Kays hakkında inzâl buyurulmakta ve Sâbit b. Kays’ın çeşitli olaylarla ilgili değişik yönleri anlatılmaktadır.

II. Hz. Ebûbekir Dönemi’nde Sâbit b. Kays

Hz. Ebûbekir dönemini incelediğimizde kaynaklarımızda Sâbit b. Kays’a dair bir bilgiye çok az rastlamaktayız. Edindiğimiz bilgiler Sâbit b. Kays’ın, Peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha b. Huveylid üzerine gönderilen birliğe¹¹⁸ ve Hz. Ebûbekir döneminde yapılan Yemâme savaşına katılmasıdır.

Hz. Peygamber’in son zamanlarında, Yemâme’de, Benî Hanîfe kabilesinden Mesleme b. Habîb adında Peygamberlik iddiasında bulunan biri ortaya çıkmıştı.¹¹⁹ Bu kişiye Sahibu’l-Yemâme adı da verilir. Asıl ismi Mesleme olduğu halde Müslümanlar alay olsun diye Müseylime adını vermişlerdir. Müseylimetü’l-Kezzâb adıyla anılır.

Şair, hatip, kâhin ve nüfuz sahibi bir kişi olan Müseylime, h. 8/ m.630 yılında Hevze el-Hanefî’nin ölümünden sonra Benî Hanîfe’nin reisi oldu. Hristiyan olan ve ölümünden bir süre önce Hz. Peygamber’in İslâm’a davet mektubunu aldığı anda kendisine bu işte pay verilmesi şartıyla ona uyacağını bildiren Hevze müslüman olmamış, ancak Hanîfeoğulları’ndan birçok kişi İslâm’ı kabul etmiş ve bunlar kabilenin güçlü liderlerinden Sümâme b. Üsâl’in etrafında toplanmıştı. Bu durumu hâkimiyet ve nüfuz açısından tehlikeli bir gelişme olarak gören Müseylime,

¹¹⁷Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzi*, II/518, 168-170; İbn Hişâm, III/253; Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi*, V-VI/148-152; Heysemî, VI/141; Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XIV/45; Afzalu’r-Rahman, *Sîret Ansiklopedisi*, III/387.

¹¹⁸Bu sefere katılması hakkında “Katıldığı Savaşlar” başlığı altında bilgi verilmiştir.

¹¹⁹ Apak, Âdem, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, İstanbul, 2006, II/ 64-72.

liderliğini pekiştirmek için Hanîfeoğulları'nın heyeti içinde Resûl-i Ekrem ile görüşmek üzere Medine'ye gitti (h. 10/ m. 631). Hz. Peygamber ile görüşmesinde ondan sonra hâkimiyetin kendisine verilmesini talep ettiği ve Rasûlullah'ın bu talebi kesin bir şekilde reddettiği kaydedilmektedir.

Müseylime'nin, Yemâme'ye döndükten sonra h. 10/ m. 631 yılında Resûl-i Ekrem ile mektuplaştığı bilinmektedir. Ancak ilk mektubu kimin gönderdiği kesin olarak belli değildir. İbn Hişâm, mektubu ilk gönderenin Müseylime olduğunu, Hz. Peygamber'in ise, cevap olarak onu "yalancı" diye nitelendirdiğini belirtir.¹²⁰ Bunun üzerine "Müseylimetü'l-Kezzâb" diye anılmıştır.

İbn Sa'd ise, ilk mektubu Hz. Peygamber'in yolladığını ve Müseylime'yi İslâm'a davet ettiğini, Müseylime'nin gönderdiği cevapta kendisinin de peygamber olduğunu yazdığını belirtmektedir.¹²¹

Müseylime, Hz. Muhammed (sav)'in peygamber olduğuna inanır ve kendisini ona ortak kabul ediyordu. Kabilesini peygamberliğine ikna etmek için, Kureyş'le aralarındaki rekabeti ve bütün ülkeyi tek başına Kureyş'in yönetmesinin adaletsizlik olduğu fikrini öne sürüyordu. Kendisine uymaları hâlinde, ülkenin yarısını Kureyş yönetecekse, yarısında da Benû Hanîfe'nin söz sahibi olabileceğini vaat ediyordu. Bundan dolayı da Rasûlullah'a bir mektup yazarak arzın yarısının kendisinin, yarısının da Müslümanların olduğunu bildirmiştir. Mektup şu şekildedir:

"Rasûlullah Müseylime'den Rasûlullah Muhammed'e,

Ben bu işe seninle ortak kıldım. Bize toprağın yarısı, Kureyş'e toprağın yarısı. Ne var ki Kureyş haddi aşan bir kavimdir."

Bunun üzerine Rasûlullah Müseylimetü'l-Kezzab'a cevaben şu mektubu göndermiştir:

"Esirgeyen bağışlayan Allah'ın adıyla,

Peygamber Muhammed'den Müseylimetü'l-Kezzab'a

Selâm hidayete tâbi olanlara olsun. Yeryüzü Allah'ındır. Onu kullarından dilediğine miras bırakır. İyi akıbet Allah'tan sakınanlardır."¹²²

¹²⁰İbn Hişâm, III-IV, 600-601.

¹²¹İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 273.

¹²²Cabirî, Muhammed Âbid, *İslâm'da Siyasal Akıl*, çev: Vecdi Akyüz, İstanbul, 1997, 306; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, II/40-41.

Bu mektubu Übey b. Ka'b yazmıştır.¹²³ Burada Hz. Peygamber'in tavrı dikkat çeken bir husustur. Muhatapı peygamberlik iddiasında bulunsa dahi mektubu cevapsız kalmamıştır. Mektubun içeriği de dikkat çeken ayrı bir husustur. Gayet kısa ve net bir üslupla cevap vermiştir. Müslüman'ın tebliğ ve İslâm'ı savunma noktasında nasıl davranması gerektiğine dair bize güzel bir örnek sunmaktadır.

İbn Abbâs şu rivayette bulunmuştur: Müseylimetü'l-Kezzab, Hz. Peygamber zamanında Medine'ye geldi de: Muhammed kendisinden sonra bu işi bana bırakırsa ona tâbi olurum" demeye başladı. Peygamber (sav) beraberinde Sâbit b. Kays olduğu halde onun yanına geldi. Peygamber'in elinde bir hurma dalı vardı. Arkadaşlarının içindeki Müseylime'nin başında durarak "benden şu parçayı istemiş olsan onu sana vermem. Ben Allah'ın senin hakkındaki emrine tecavüz edemem. (Bana itaatten) geri dönersen Allah seni mutlaka helâk edecektir. Öyle zannediyorum ki sen, hakkında bana ne gösterildi ise gösterilmiş olan kimsesin. İşte (hatibim) Sâbit, benim tarafımdan sana cevap verecek" buyurdu. Sonra oradan ayrıldı.

Ancak hadiste Sâbit b. Kays'ın ne söylediğine dair bir bilgi verilmemektedir.

İbn Abbâs demiştir ki: Hz. Peygamber'in; "Sen, hakkında bana ne gösterildi ise gösterilmiş olan kimsesin" sözünü sordum da, Ebû Hüreyre bana haber verdi ki, Peygamber şöyle buyurmuştur: "Bir defa ben uyurken elimde altından iki bilezik gördüm. Bunların hâli beni meşgul etti. Derken rüyamda bana onları üfürmem için vahy edildi. Ben de üfürdüm de uçtular. Ben bunları benden sonra çıkacak iki yalancı (Peygamber) diye te'vil ettim. Bunlardan birisi San'a'nın reisi Ansî, diğeri Yemame'nin reisi Müseylime idi.¹²⁴

Müseylime, Benû Hanîfe ve diğer kabilelerin tâbi olmalarını sağlamak için Hıristiyanlık'tan ilham alarak konuşuyordu. Benû Hanîfe, Medine'nin doğusunda yer alan ve Necid bölgesinde bulunan kabilelerin en tanınmış olup, Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesidir. Cahiliye döneminde putperest iken daha sonra Hıristiyanlığı benimsemişlerdir. Ancak hicretin 10. senesinde (m. 631) Seleme b. Hanzale başkanlığındaki Benû Hanîfe heyeti Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'le görüşmüş ve İslâmiyet'i kabul etmişlerdir. Müseylime kendisine inandırabilmek adına

¹²³ Hamîdullah, Muhammed, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, Dârü'n-Nefâis, 1403/1983, s.305; Kurtulan, Kasım, "Arap Dili ve Edebiyatında Hz. Muhammed'in Mektupları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2004, s.80.

¹²⁴ Buhâri, Meğâzi, 70; Müslim, Rüya, 21; Saîd Havva, III/719.

BenûHanîfe'nin eski dini olan Hıristiyanlığı ön plâna çıkarıp kandırma yoluna gitmiştir. Sonuç olarak Müseylime kendisine inananlardan müteşekkil büyük bir ordu meydana getirmeye muvaffak olmuştur. Ayrıca Benû Hanîfe heyetiyle birlikte Medine'ye gelen ve Kur'ân öğrenerek bazı sûreleri ezberleyen Reccâl (Rehhâl) ülkesine dönünce Hz. Peygamber'in nübüvvet işine Müseylime'yi de ortak ettiğini öne sürerek kabilesinin dinden dönmesinde büyük rol oynamıştır.¹²⁵

Bazı araştırmacılar Müseylime'nin Medine'ye geldiği sırada müslüman olup daha sonra irtidad ettiğini ve peygamberlik davasına kalkıştığını ileri sürmektedir.¹²⁶

Şairlik, kâhinlik ve hatiplik gücünün yanında kabile reisliği nüfuzundan yararlanan Müseylime'nin insanlar üzerinde etkili olacak çeşitli yöntemler kullandığı anlaşılmaktadır. Kendisine Rahman adında bir meleğin vahy getirdiğini iddia etmiştir. Ayrıca mucize olarak da dar bir şişe içerisinde kırılmamış bir yumurtayı göstermiştir. Bunu büyü yoluyla yapardı.¹²⁷

Kaynaklarda onun içkiyi ve zinayı serbest bıraktığı, kendisi gibi peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan Secâh isimli kadınla evliliği münasebetiyle insanlara zor gelen sabah ve akşam namazlarını kaldırdığı, daha sonra da bütün namazları lağvettiği gibi rivayetler yer almaktadır. Buna karşılık Müseylime'yi, oruca önem veren, şarap içmeyi yasaklayan, cinsel ilişkilere sınır getiren, müezzin tayin ederek namaza değer veren, cennet, cehennem, tekrar dirilme gibi uhrevî temaları işleyen bir kişi olarak takdim eden rivayetler de vardır. Bütün bu unsurları, Müseylime'nin İslâm'ın temel esaslarını dikkate alıp Hz. Peygamber'i taklit etme gayretinin neticesi şeklinde görmek gerekir. Ancak namaz, müezzinlik gibi unsurlarla Müseylime'nin kendisine gelen vahiyler olduğunu iddia ettiği secili sözlerin bazı Kur'ân âyetleri ve sûreleriyle karşılaştırılması, onun kendisini gülünç düşürecek derecede Hz. Peygamber'i taklide yeltendiğini ortaya koymaktadır.

Medine'ye yaptığı ziyaretten umduğu neticeyi alamayan Müseylime bu mektuplaşmanın ardından peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkınca Resûl-i Ekrem, Yemâme bölgesindeki müslümanlardan ve görevlilerden Müseylime problemiyle ilgilenmelerini istedi ve Habîb b. Zeyd el-Ensârî'yi Müseylime'ye elçi olarak yolladı;

¹²⁵ Kapar, Mehmet Ali, "Hanîfe", *DİA*, İstanbul, 1997, XVI/ 42.

¹²⁶ Esad, Mahmud, *İslâm Tarihi*, s. 864.

¹²⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, V/144.

kısa bir süre sonra da vefat etti. Yemâme'ye giderek Benû Hanîfe ileri gelenleriyle görüşüp halkın irtidad etmesine engel olmaya çalışan Habîb, Müseylime'nin emriyle öldürüldü. Benû Hanîfe reislerinden Sümâme de Müseylime karşısında yenilince Hz. Ebûbekir, İkrime b. Ebî Cehîl kumandasında bir orduyu Yemâme'ye gönderdi. Daha sonra Müseylime'nin büyük bir orduya sahip olduğunu öğrenince Şurahbil b. Hasene kumandasında bir birlik daha sevketti. Takviye güçlerinin gelmesini beklemeden Müseylime kuvvetlerine saldıran İkrime mağlûp olarak geri çekilmek zorunda kaldı. Ardından Şurahbil b. Hasene'nin de yenilgiye uğraması üzerine Müseylime gururlanmaya ve taraftarlarını çoğaltmaya başladı. Bunun üzerine Halife Hz. Ebûbekir m. 633 yılında Hâlid b. Velîd kumandasında yeni kuvvetler gönderdi. Buhârî Yemâme savaşının hicretin 12. yılı Rebiülevvel ayında gerçekleştiğini söyler.¹²⁸

Allah Rasûlü'nün halifesi Hz. Ebûbekir, Müseylime'yle savaşmak ve Benû Hanîfe'yi Allah'ın dinine çevirmek için bir ordu hazırlamıştır.¹²⁹ Müseylime üzerine Muhâcirler'le Ensâr'ı birlikte yollamıştır. Her iki taraf Akribâ' denilen yerde çarpıştı. Ensâr'ın başında Sâbit b. Kays, Muhâcirler'in başında ise Ebû Huzeyfe'nin azadlısı Sâlim bulunuyordu.¹³⁰

Hız. Hâlid'in Ensâr ve Muhâcirler'i ikiye ayırdığı da rivayet edilmiştir. Muhâcirler'in bir bölüğüne Ebû Hanîfe b. Utbe'yi komutan tayin etti. Bir bölüğüne de Hz. Ömer'in kardeşi Zeyd b. Hattâb'ı komutan tayin etti. Ensâr'ın da bir yarısına Sâbit b. Kays'ı, diğer yarısına da Berâ b. Mâlik'i komutan tayin etti.¹³¹

Harp günlerce sürdü. Müseylime ve ordusu ölüm kalım mücadelesi veriyordu.¹³² Peygamberlik iddiasında bulunan Müseylime iri yarı biriydi. Savaşırken üzerinde de iki zırh vardı. Bundan dolayı çalınan kılıçlar, atılan oklar hep boşa gitmiştir. Çift zırha büründüğü için kendisine kılıç ve ok işlemeyen Müseylime; "bana hiçbir silâh tesir edemez. Çünkü ben peygamberim" diyordu. Bu durumu

¹²⁸ Buhârî, Cihâd, 39/60.

¹²⁹ el- Bâşâ, Abdurrahman Ref'et, *Sahâbe Hayatından Tablolar*, terc: Tacettin Uzun, Ankara, 1991, I/264.

¹³⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, II/332-334; Şâkir, Mahmud, *Hız. Âdem'den Bugüne İslâm Tarihi*, çev: Ferit Aydın, İstanbul, 2004, II/388; Şevkânî, *Derrü's-Sahabe*, s.656; Wensinck, s.106.

¹³¹ Taberî, *Târihu't-Taberî (Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülük)*, Kâhire, 1967, III/39; İbn Haldûn, II/501.

¹³² Kândehevî, II/20.

görüp onu dinleyen adamları daha bir şevkle çarpışmışlar, Müslümanlar'ı zor durumda bırakmışlardır.¹³³

Savaşın ilk devresinde Müslümanların etrafı kuşatıldı. Sonra Müslümanlar Sâbit'i çağırdılar. Sâbit sıçradı ve üzerine kefenini giydi. Ve Müslümanlara şöyle seslendi:

“Ey Müslümanlar topluluğu! Siz Allah'ın ordusunuz. Onlar ise şeytanın ordusudur. Şeref Allah'ın, Rasûlü'nün ve O'nun ordusunundur. Biz Rasûlüllah ile savaşırken böyle savaşmazdık. Allah'ım, bunların yaptıklarından (yani Müslüman ordusundan) sana sığınırım. Ve ötekilerin de uydurduklarından (yani Müslümanların savaşma sebebinden-sahte dinden-) sana sığınırım. Sizi kendimden görüyorum.” dedi ve sonra refiki Sâlim ile öldürülünceye kadar savaştı. Böylece Sâbit b. Kays, Müslümanların düşman karşısında hezimetini zafere dönüştürerek bu savaşta büyük bir rol oynamıştır.¹³⁴

Enes b. Mâlik'in oğlu Musa'dan rivayet olunduğuna göre, Yemame vakası günü Enes b. Mâlik, (Ensâr'ın hatibi ve Hazreciler'in sancaktarı olan) Sâbit b. Kays'ın yanına gelmiş ve harp safalarında panik başladığını anlatmak istemişti. Sâbit ise o sırada iki uyluğunu açmış, “hanût” denilen bir çeşit koku sürünüyor (ve şehit olmaya hazırlanıyor)du. Enes, Sâbit'e:

“Ey Amca! Seni ne tutuyor ki (harp safına) gelmiyorsun?” diye seslendi.¹³⁵ O da:

“Ey kardeşim oğlu, şimdi (geliyorum) dedi. (Bir taraftan da) hanût sürünüyordu. (Kokudan sonra Sâbit iki kat beyaz elbise giyerek kefenlendi. Sonra (harp safına) gelip yer aldı. Sonra:

“Karşımızdan şöyle açılın! (düşmanı görelim de) nihayet düşmanla çarpışalım. Biz Rasûlüllah'la birlikte (harp ederken) öyle (panik yaparak) harp etmezdik, (harp safı yerinden oynamazdı) akranınız size kaçmayı ne fena âdet edindirmiş diyerek bozguncuları payladı.¹³⁶ “Allah'ım, bunların yaptıklarından ve

¹³³ Saraç, Âdem, *Gülyüz'e Hasret*, İstanbul, 2007, s.95.

¹³⁴ Wensinck, s.106.

¹³⁵ Enes b. Mâlik'in, Sâbit b. Kays'a 'amca' diye seslenmesi, ikisinde Hazrec kabilesinden olup Sâbit'in Enes'den daha yaşlı olmasındandır.

¹³⁶ Buhârî, Cihâd, 39/60; İbn Seyyidi'n-Nâs, *Minhu'l-Medh*, s.56.

ötekilerin de uydurdukları sahte dinden teberrî ederim” dedikten sonra savaşa başladı.¹³⁷

Yine Enes’den rivayetle: Yemame savaşı sırasında Sâbit b. Kays’ın yanına geldim, öfkeliydi. Ona: insanların bunun yüzünden neler çektiğini görmüyor musun amcacığım? dediğimde, bana “Zamanı geldi yeğenim” karşılığını verdi.¹³⁸

Sonra Sahabîler, kendi aralarında birbirlerini savaşa teşvik etmeye başladılar. Sâbit b. Kays:

“Akran ve emsallerinizi ne kötü bir âdete alıştırdınız” dedi.¹³⁹ Her taraftan “kurtar bizi ey Hâlid!” diye imdat sesleri gelmeye başladı.¹⁴⁰

Müslümanlar nihayet Müseylime’ye ulaştılar. Kaleden dışarı çıkıp kaçmak isteyen Müseylime bir duvar gediğinin yanında durup, duvara tırmanmak istemiştir. Esmer bir deveyi andıran Müseylime, öfkesinden ötürü aklını kaybetmiş gibiydi. Şeytan ona musallat olunca ağzından köpükler çıkıyordu.¹⁴¹

Hz. Vahşîolayı şöyle anlatır: “Millet birbiriyle karşı karşıya geldiği zaman Müseylimetü’l-Kezzab’ı elinde kılıçla ayakta dururken gördüm. Onu tanıdım. Hazırlandım. Diğer taraftan da Ensâr’dan bir adam hazırlandı. Her ikimiz de Müseylime’yi öldürmek için gözetliyorduk. Mızrağımı oynattım. Nihayet tam hedefe gideceğine kanaat getirdiğim zaman mızrağımı onun üzerine attım. Mızrak ona saplandı. Ensârî de onun üzerine atıldı ve ona kılıçla vurdu. Artık hangimizin katlettiğini Allah daha iyi bilir. Eğer onu ben katletmişsem Rasûlullah’tan sonra insanların en hayırlısı Hamza’yı ve insanların en şerlisi olan o kâfiri katlettim sayılır.”¹⁴²

Müslümanlar bu savaştan zafer elde etmişlerdir. Bu muharebe, Arabistan’da şimdiye kadar cereyan eden savaşların en şiddetlisi idi. Bu savaş sadece Benû Hanîfe’nin değil, Arabistan’ın da mukadderatını tayin eden bir savaş olmuştu. Savaş bittiğinde, Benû Hanîfeliler 20.000 ölü vermişti. Buna karşılık Müslümanlar’dan

¹³⁷İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe*, I/195,196; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe fî Ma’rifeti’s-Sahâbe*, I/275-276; Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, I/310; Halife b. Hayyât, *Tarih-i Halife b. Hayyât*, s. 69; Wensinck, s.106.

¹³⁸İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, İstanbul, tsiz, VII/19684, XIV/34408.

¹³⁹Taberî, *Taberî Tefsiri*, İstanbul, tsiz, VII/498-500.

¹⁴⁰İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, VI/464.

¹⁴¹İbn Kesîr, VI/466.

¹⁴²İbn Hişâm, III/98; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, VI/466.

2000 kişi şehit olmuştu. Şehit edilenler arasında Sâbit b. Kays da bulunuyordu.¹⁴³ Sâbit b. Kays ve Zeyd b. el-Hattâb bu savaşta parça parça edildiler.¹⁴⁴ Taberî (v. 310/923)'yegöre her iki taraf toplam 10.000 kayıp vermiştir. Vakıdî(v. 207/823)'nin rivayetinde bu savaşta şehit olanların sayısı 2200 kişidir ve bunların 700'ü hafızdır.¹⁴⁵

Tarafların asker sayısı hususunda farklı rivayetler bulunmakla birlikte Müseylime ordusunun üç dört kat daha fazla askere sahip olduğu anlaşılmaktadır. İslâm ordusu başlangıçta Müseylime kuvvetleri karşısında gerilediyse de özellikle 2500 civarında olduğu belirtilen Muhâcir ve Ensâr'ın güçlü direnişi karşısında Müseylime sadık askerleriyle birlikte Hadîkatü'r-Rahmân denilen etrafı yüksek duvarlarla çevrili bahçesine sığınmak zorunda kaldı. Her türlü tehlikeyi göze alarak bahçeye giren Müslümanlar Müseylime'yi ortadan kaldırmayı başardılar. Bu bahçeye de daha sonra "Hadîkatü'l-Mevt" adı verilmiştir. Müseylime'yi kimin öldürdüğü konusunda çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Genellikle Vahşî b. Harb'in, mızrağı ile Müseylime'yi yere düşürdüğü, Ensâr'dan Ebû Dücâne'nin de kılıcıyla onu öldürdüğü zikredilir. Son derece kanlı geçen çarpışmalarda her iki taraf da çok sayıda kayıp vermiştir. Bu hususta abartılı rakamlar verilmektedir. Müseylime'nin ordusu, Akrahâ' bölgesinde 7000, takibat esnasında 7000 ve Hadîkatü'l-Mevt'te 7000 olmak üzere 21.000 veya 24.000; Müslümanlar ise 700'ü hâfiz olan toplam 2200 kayıp verdiği rivayet edilir.¹⁴⁶

Muhâcirûn ve Ensâr'dan şehit olanların 360, Medine'nin dışındaki Muhâcirler'den şehit olanların ise 300 kişi olduğu da söylenir. Müşriklerden biri Sâbit b. Kays'ın ayağını kesmiş, Sâbit de ayağını alıp onu, ayağını kesene vurmuş ve onunla öldürmüştür.¹⁴⁷

¹⁴³ İbn Kesîr, VI/464; Belâzürî, *Fütühü'l-Buldân*, I/150; Ahmet Cevdet Paşa, I/308; İbn Haldûn, II/444.

¹⁴⁴ Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, II/41.

¹⁴⁵ Apak, Âdem, II/ 73.

¹⁴⁶ Önkâl, Ahmet, "Müseylimetü'l-Kezzâb", *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII/90-91.

¹⁴⁷ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, II/336.

II. BÖLÜM

ŞÂBİT B. KAYS'IN ŞAHSİYETİ VE VEFÂTI

Bu bölümde Sâbit b. Kays'ın Şahsiyeti ve vefatı başlığı altında, önceonun fizikî, ahlâkî ve ilmî özelliklerine yer verilmiştir. Son olarak da vefatı anlatılmıştır.

I. Şahsiyeti

Sâbit b. Kays, Rasûlüllah'ın yanında bulunduğu konum itibariyle hem sahâbîler arasında hem de kendi kabilesi içerisinde seçkin bir yere sahipti. “Hatîbu'n-Nebî” lâkabıyla anılan Sâbit b. Kays zeki, hazır cevap bir kişiliğe sahip bulunmaktadır. Fesahati ve belâğatı güzel olup, gür sesli ve güzel konuşan bir sahabîdir. Konuştuğu zaman, konuşmacılara üstün gelir, dinleyicileri de büyüleyen bir yapısı vardır.

1. Fizikî Özellikleri

Sâbit b. Kays'ın fizikî özellikleri hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte, şık giyinmeyi sever ve daima güzel elbiselerle dolaşırdı. Bundan da zevk alırdı. Yüksek sesle konuşurdu.¹⁴⁸ Kulakları ise biraz az duyuyordu.¹⁴⁹ Bununla birlikte Sâbit b. Kays'ın boşandığı eşi Cemîle bnt. Übey b. Selûl, Hz. Sâbit hakkında dinine bağlı ve ahlâkının çok güzel olduğunu vurgulamış, ancak Sâbit b. Kays'ın yaratılış itibariyle fizikini çirkin bulduğunu belirtmiştir.¹⁵⁰

2. Ahlâkî Özellikleri

Sâbit b. Kays dini ile ahlâkî bütünleşmiş bir sahabîdir. İslâm'ı bu kadar benimsememiş olsa zaten savunma boyutuna geçemezdi. Kendisinden ayrılan eşi dahi onun ahlâkından övgüyle bahsetmiştir. Müslümanlar arasında örnek bir şahsiyetti.¹⁵¹ Sâbit b. Kays, Hz. Peygamber'in insanlara hakta yumuşak, haksızlıkta sert davranması emrini düstûr edinmiştir. Savaşlarda ise, çok cesur olduğunu

¹⁴⁸ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, I/275.

¹⁴⁹ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVI/259.

¹⁵⁰ Buhârî, Talak, 12.

¹⁵¹ Wensinck, s.106.

görmekteyiz. Sahâbîlerin savaşa iştiraki noktasında onları da cesaretlendirmiştir. Özellikle Yemâme savaşında ismi ‘Kahraman’ olarak zikredilir.¹⁵² Nitekim Yemâme savaşında düşmana karşı en önde yürümüştür.¹⁵³ Hz. Peygamber’e karşı son derece hürmetkâr olmakla birlikte, kendi kabilesini de övmeyi, üstün tutmayı ihmal etmeyen, kabilesine saygı duyan vefakâr bir şahsiyettir. Rasûlüllah onu şehitlikle müjdelemiştir. Ayrıca cennetle müjdelenen sahâbî olarak ismi zikredilmiştir.

3. İlmî Özellikleri

Sâbit b. Kays’ın okuma yazmasının ileri derecede olduğunu, Arap diline, edebiyatına, belağat ve fesâhatine hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Hz. Peygamber’in sözcüsü olmak, İslâm’ı anlamak ve reddetmek isteyenlere karşı her an hazır cevap konumunda bulunmak için, tebliğcinin ilmî düzeyinin üst sevide olması gerekir. Sâbit b. Kays, üstün bir akla sahiptir. Konuşması açık ve nettir. İslâm akîdelerinin savunucusu olmuştur.¹⁵⁴ Sâbit b. Kays imanından dolayı şiddetli korku içerisinde idi. İman çizgisinde yaptığı bütün işlerde denenmekten korkuyordu. İncasında hassas olduğu gibi hitabetinde de işinin ustasıydı. O konuşmalarında Allah’ı zikretmeden başlamazdı. O hitap ettiğinde, nehrin akıp gitmesi gibi akıcı konuşurdu.¹⁵⁵ Sâbit b. Kays sahâbe neslinden fetva verenler içerisinde zikredilmiştir.¹⁵⁶

Sâbit b. Kays sadece hatîplik yapmamış, aynı zamanda kâtip olarak da kabilelere gönderilen mektupları yazma görevini üstlenmiştir.

Sâbit b. Kays’ın ilmî yeterliliğine rağmen, Vahiy kâtipliği yapmaması da dikkat çeken bir husustur. Kâtiplik sıfatıyla sadece diplomatik yazışmalarda karşımıza çıkmaktadır.

Sâbit b. Kays, Kütübü Sitte’de bir tane hadis rivayetinde bulunmuştur. Bu hadis ‘Tıb ve Rukye’ babında bulunmaktadır. Bu hadis, Sâbit b. Kays’ın hastalandığında,

¹⁵² Üçok, Bahriye, *İslâm’dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, s. 108.

¹⁵³ Wensinck, s.106.

¹⁵⁴ Wensinck, s.106.

¹⁵⁵ Abdurrahman İsâ, *Küttâbü'l-Vahy*, s.438-439.

¹⁵⁶ İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 317.

Rasûlullah'ın ona iyileşmesi için dua etmesi ve toprak-su karışımını okuyup Sâbit b. Kays'ın üzerine serpmesi ile ilgilidir.

II. Vefâtı

Sâbit b. Kays, Hz. Ebûbekir döneminde Müseylimetü'l-Kezzâb'a karşı yapılan Yemâme savaşı'nda Hadîkatü'l-Mevt'te şehit edilmiştir.¹⁵⁷

Câbir b. Abdullah'tan rivayet edilen bir hadise göre Sâbit b. Kays'ın Uhud savaşında şehit olduğu da belirtilmiştir. Nitekim Câbir b. Abdullah'ın naklettiğine göre; Bir gün Rasûlullah (sav) ile çıktık ve Medine hudutları içinde Ensâr'dan bir kadının yanına vardık. Kadın yanımıza iki kızını getirdi ve "Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar Uhud'da seninle birlikte savaşırken şehid edilen Sâbit b. Kays'ın kızlarıdır. Bunların amcaları tüm mallarını ellerinden aldılar ve hiçbirşey bırakmadılar. Bu konuda ne buyurursun? Allah'a yemin ederim ki bunlar malları olmadıkça asla evlenemezler." dedi. Rasûlullah (sav) da "(Hele sabredin bakalım) Allah bu hususta bir hüküm verir" buyurdu. Ve (bir süre sonra) Nisa sûresinin 11. âyeti nâzil oldu: "Allah size çocuklarınızın alacağı miras hakkında şunu emreder: Erkek, iki kadının hissesi kadar miras alacaktır..." Bunun üzerine Rasûlullah (sav) "O kadınla, şikâyetçi olduğu adamı çağırınız" dedi. (ve bu emir yerine getirildi) kızların amcasına (mirasın) "üçte ikisini kızlara, sekizde birini annelerine ver, kalanı da senindir." buyurdu.

Ancak bu kızların Sa'd b. er-Rabi'in kızları olduğu da rivayet edilir. Buna göre Sâbit b. Kays, Uhud'da değil, Hz. Ebûbekir'in hilafeti dönemine kadar yaşamış olup Yemâme'de şehit edilmiştir.¹⁵⁸

Sâbit b. Kays şehit düştüğünde üzerinde kıymetli bir zırh vardı. Bu zırh çalındı. Biri rüyasında Sâbit'i gördü. Sâbit: "Sana bir vasiyette bulunacağım. Sakın bu bir rüyadır diyerek yerine getirmemezlik etme. Dün ben öldürüldüğümde Müslümanlardan bir kişi yanımdan geçti, benim zırhımı aldı. Onun kaldığı yer insanların en uzak yerindedir. Çadırı yanında ipi kazığa bağlı bir at vardır. Zırhın

¹⁵⁷ Abdurrahman İsâ, s.438-439.

¹⁵⁸ Ebû Dâvud, Ferâiz, 4.

üzerine toprak bir çömlek yerleştirmiş, onun üstüne de eğeri koymuştur. Haydi, Hâlid'e git birisini gönderip zırhımı aldırmasını söyle. Medine'ye Rasûlüllah'ın halifesine (Hz. Ebûbekir'i kastediyor) ulaşacak olursan, ona da "üzerimde řu kadar borç bulunduğunu ve buna karşılık řu kadar da malım olduğunu söyle. Kölelerimden filanı ve filanı da azad ediyorum. Sakın bu bir rüyadır deyip geçme" dedi. Adam Hâlid b. Velid'e gidip durumu haber verdi. Hâlid b. Velid'de zırhın bulunduğu yere gitti ve onu anlatıldığı yerde ve o şekilde buldu. Sonra rüyayı gören adam Hz. Ebûbekir'in yanına gitti ve Sâbit'in rüyasında kendisine söylediklerini anlattı. Hz. Ebûbekir de onun vasiyetini uygulamaya koydu.¹⁵⁹

Rivayetin birinde ise bunun zırh değil, cübbe olduğu söylenmiřtir.¹⁶⁰

Sâbit b. Kays'ın vefât tarihini de h. 12/ m. 633 olarak verebiliriz.¹⁶¹

---

¹⁵⁹İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, VI/483; Zihni, Mehmed, *el-Hakâik*, s. 191; el-A'zamî, Muhammed Mustafa, *Küttâbü'n-Nebî*, s.48-49; Nüveyrî, Şihâbüddîn Ahmed b. Abdülvehhâb, *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*, XIX/97.

¹⁶⁰ Taberî, *Tarihu't-Taberî (Tarihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk)*, III/41,42.

¹⁶¹ Ziriklî, Hayruddîn, *el-A'lâm*, II/82.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Şüphesiz ki takva büyük bir lütuftur. Allah (c.c) onu imtihandan imtihana, tecrübeden tecrübeye başvurarak seçtiği arınmış seçkin kalplere lütfeder. Takvaya hazır olmayan kalplere vermez. Ona lâyük olmayanlara sunmaz. Rasûlüllah'ın huzurunda seslerini kısıyanları Allah işte böyle denemiş ve bu lütfu layık olduklarını görmüştür. Böylece onlara hak ettikleri takvayı hibe etmiştir. Bunun yanı sıra onları bağışlamış ve kendilerine büyük bir mükâfat vaad etmiştir. Bununla birlikte Rasûlüllah'ın gölgesinde yetişen takva önderleri de, Rasûllerinin huzurunda edebe bürünmüşler, kalplerini titreme almış, kendilerinden geçmişler ve farkına varmadan amellerinin yok olmasından korkmuşlardır. Sahâbe, Hz. Peygamber'in terbiye ettiği bir nesildir. O'ndan ilim, ahlâk, fazilet öğrenmiş, O'nun terbiyesi altında yetişmişlerdir.

Sâbit b. Kays da Allah'ın bu tahziri karşısında boyun eğen edeb âbidesi bir sahâbidir. Vefâtına kadar arkadaşlarının cennet ehli gözüyle baktıkları Sâbit b. Kays, Allah'ın büyük lütfuna mazhar olmuş bir sahâbidir.

Çalışmamızda hayatını anlatmaya çalıştığımız sahabe zinciri içinde yer alan Sâbit b. Kays, hem sosyal ve kültürel alanda, hem de askerî alanda çalışmalarıyla temayüz etmiş bir sahâbidir. Hayatında bizim için örnek ve ibret alınması gereken noktalar bulunmaktadır.

Sâbit b. Kays, hicret'ten önce meydana gelen Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki kardeş savaşlarında tarih sahnesine çıkmıştır. Hazrec kabilesinin ileri gelen önemli isimleri arasında Sâbit b. Kays b. Şemmâs da yer almaktadır. Medine-i Münevvere'de hicretten önce İslâm'a ilk girenlerdendir. Rasûlüllah (sav) Medine'ye hicret ettiklerinde, Sâbit b. Kays büyük bir süvari grubuyla O'nu ve arkadaşı Ebûbekir'i karşılamış ve Hz. Peygamber'in önünde, Hz. Peygamber'in de hoşuna giden bir konuşma yapmıştır. Bundan sonraki hayatını Hz. Peygamber'in terbiyesinde ve gözetiminde geçirmiştir. "Hatîbü'l Ensâr" diye bilinen Sâbit b. Kays, daha sonra bazı heyetlere Hz. Peygamber adına hitap edince "Hatîbu'n-Nebî (Hatîbü'r-Rasûl)" lâkabıyla da anıldı. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in kâtiplerinden oldu. Zeki, hazır cevap, fesâhati ve belâğatı güzel olup, gür sesli ve güzel konuşan biriydi. Konuştuğu zaman, konuşmacılara üstün gelir, dinleyicileri de büyüledi. Kabilesi ve Ashâb-ı Kirâm arasında saygın bir yeri vardı.

Sâbit b. Kays Bedir gazvesine katılmadı; ancak Bedir'den sonra Hz. Peygamber'in vefâtına kadar yapılan bütün gazvelere katıldı. Sâbit b. Kays'ın en son katıldığı savaş ise Hz. Ebûbekir döneminde yapılan Yemâme savaşdır. Sâbit b. Kays bu savaşta çok cesur davranmıştır. Düşmana karşı en önde yürümüştür. Sahâbîlerin savaşa iştiraki noktasında onları da cesaretlendirmiştir. Özellikle bu savaşta ismi 'Kahraman' olarak zikredilir.

O kendisine, Hz. Peygamber'in insanlara "hakta yumuşak, haksızlıkta sert" davranması emrini düstur edinmiştir.

Hz. Peygamber'e karşı son derece hürmetkâr olmakla birlikte, kendi kabilesini de övmeyi, üstün tutmayı ihmal etmeyen, kabilesine saygı duyan vefakâr bir şahsiyettir.

Hz. Peygamber'in "Sâbit b. Kays b. Şemmâs ne iyi adamdır" diye övdüğü bu seçkin sahâbi, Allah'a ve Peygamber'ine son derece bağlı bir insandı. Hakkında pek çok âyet nazil olan Sâbit b. Kays, ibadetleri yerine getirme konusunda da çok titizdi. Böylece İslâm'ı, hem yaşayarak, hem de Allah'ın kendisine bahsettiği konuşma yeteneği sayesinde tebliğ ederek yücelten saygın bir şahsiyet olarak tarihe geçmiştir. Onun hayatı, bütün insanlık için "en güzel örnek" olmuştur.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Hz. Peygamber'in eğitim ve terbiyesinde yetişmiş olan ashâbın hayatını en iyi şekilde öğrenmemiz gerekmektedir. Çünkü onlar Hz. Peygamber'in izinden giderek hayatlarını şekillendirmişler ve bize yaşanmış tecrübelerini aktarmışlardır. Onlar İslâm'ın ahlâk anlayışını benimsedikleri için Allah'ın ve Rasûlü'nün övgüsüne mazhar olmuşlardır. Bunun içindir ki Hz. Peygamber, sahâbeden hangisine uyulursa doğru yolun bulunacağı rehber insanlar olacaklarını bildirmiştir. Nitekim sahâbîler gökteki yıldızlar gibi yol aydınlatan rehberlerdir. İmân'ı, İslâm'ı ve Kur'ân'ı hayatlarında düstur edinmişlerdir. Onların hayatında, sonraki nesiller için güzel örnekler vardır.

Ülkemizde Hz. Peygamber'in dönemi ile ilgili olaylar ve şahıslar hakkında bugüne kadar yapılmış kıymetli araştırmalar mevcuttur. İlme değer veren insanların yeni bilgiler öğrenmesi adına Hz. Peygamber'i ve ashâbı daha iyi tanımak için üzerinde araştırma yapılmamış konu ve şahıslarla ilgili yeni çalışmaların yapılması gerektiğini düşünüyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

AFZALU'R-RAHMAN, '*Sîret Ansiklopedisi*, tsh: Muhammed Erol, İstanbul, İnkılâp yay. 1996.

AHMED ABDURRAHMAN İSÂ, *Küttâbü'l-Vahy*, Riyâd, 1980.

AHMET CEVDET PAŞA, *Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, İstanbul, Bedir yay. 1972.

ALGÜL, Hüseyin, "Evs", *DİA*, İstanbul, 1995, XI/541.

....., "Mus'ab b. Umeyr", *DİA*, İstanbul, 2006, XXXI/226-227.

APAK, Âdem, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi*, İstanbul, Ensâr yay, 2006.

....., "Tay", *DİA*, Ankara, 2011, XL/187-188.

....., *Tehzibü't-Tehzîb*, Beyrût, Dâru Sadr, 1968.

el-A'ZAMÎ, Muhammed *Mustafa*, *Küttâbü'n-Nebi*, Beyrût, 1981.

....., *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, "Asrı Saadet'te Yazı ve Vahiy Kâtipleri", edt: Vecdi Akyüz, terc: Durak Pusmaz, İstanbul, Beyan yay, 1994.

el-BÂŞÂ, Abdurrahman Ref'et, *Sahâbe Hayatından Tablolar*, Terc: Tacettin Uzun, Ankara, 1991.

BAŞARAN, Selman, "Ebû Huzeyfe", *DİA*, İstanbul, 1994, X/159.

BERKİ, Ali Himmet ve Keskioglu Osman, *Hatemü'l Enbiya Hz. Muhammed*, Ankara, 1986.

BOZKURT, Nebi, "Künye", *DİA*, Ankara, 2002, XXVI/558.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail (v. 256/870), *es-Sahihu'l-Buhârî*, İstanbul, 1315.

....., *Kitâbü't-Tarihi'l-Kebîr*, Beyrût, tsiz.

CÂBİRÎ, Muhammed Âbid, *İslam'da Siyasal Akıl*, çev: Vecdi Akyüz, İstanbul, 1997.

ÇELEBİ, İlyas, "Rukye", *DİA*, Ankara, 2008, XXXV/ 219-222.

ÇUBUKÇU, Asri, "Buâs", *DİA*, İstanbul, 1992, VI/340.

DOĞRUL, Ömer Rıza, *Büyük İslâm Tarihi Asrı Saadet*, İstanbul, Toker Matbaası, 1973.

DÖNDÜREN, Hamdi, “Cüveyriye Bint Haris”, *ŞİA*, İstanbul, 1990.

EBÛ DÂVUD, Süleyman İbn Eş’as (v. 275/838), *es-Sünen*, Dâru’t-Türasi’l-Arabî, Tsiz.

ELMALI, Hüseyin, ‘Hassân b. Sâbit’, *DİA*, İstanbul, 1997, XVI/399-402.

ERUL, Bünyamin, “Übey b. Kâb”, *DİA*, İstanbul, 2012, XLII/27.

....., “Veda Hutbesi”, *DİA*, 2012, XLII/591-593.

ESAD, Mahmud, *İslâm Tarihi*, İstanbul, 1983.

ESED, Muhammed, *Kur’ân Mesajı*, İşaret yay, 2002.

HÂKİM, en-Nisâbûrî (v. 405/1014), *el-Müstedrek ale’s-Sahihayn*, Beyrût, 1986.

HALEBÎ, Ali b. Burhaneddin (v. 1044/1634), *İnsânü’l-Uyûn fî Sîreti’l-Emînü’l-Me’mûn*, Mektebetü’t-Ticâriyyeti’l-Kübrâ, 1964.

HALÎFE b. HAYYÂT (v. 240/854), *Tarihu Halife b. Hayyât*, Beyrût, Dâru’l-Fikr, 1993.

HAMÎDULLAH, Muhammed, *el-Vesâiku’s-Siyâsiyye*, Dâru’n-Nefâis, 1403/1983.

HEYSEMÎ, Ebu’l-Hasan Nureddin, *Mecmeu’z-Zevâid ve Menbâu’l-Fevâid*, Beyrût, Dâru’l-Kütübi’l-Arabî, 1967.

İBN ABDÎ’L-BERR, Abdullah b. Muhammed (v. 463/1071), *el-İstiâb fî Mâ’rifeti’l-Ashâb*, Kâhire, Dâru’l-Müstakbeli’l-Arabî, Tsiz.

İBN EBÎ ŞEYBE (v. 235/849), *el-Musannef*, İstanbul, Ocak yay, tsiz.

İBN HACER el-ASKALÂNÎ (v. 852/1448), *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe*, Kâhire, 1328.

İBN HALDÛN, Abdurrahman (v. 808/1405), *Tarihu İbn Haldûn*, Beyrût, Dâru’l-Fikr, tsiz.

İBN HANBEL, Ahmed (v. 241/855), *el-Müsned*, İstanbul, 1992/1413.

İBN HAZM el-Endelüsî (v. 456/1063), *Cevâmiu’s-Sîre*, çev: M. Salih Arı, İstanbul, Çıra yay. 2004.

İBN HİŞÂM (v. 218/833), *Siret-i İbn-i Hişâm*, terc:Hasan Ege, İstanbul, Kahraman yay, 2006.

İBN İSHÂK, Ebû Abdullah Muhammed (v. 151/768), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Kâhire, Dâr-u Ahbârü'l-Yevm,1998.

İBN KAYYİM el-CEVZİYYE (v. 751/1350), *Zâdü'l-Meâd*, çev: Muzaffer Can, İstanbul, Cantaş yay, 1989.

İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmail (v. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, çev: Mehmet Keskin, İstanbul, çağrı yay, 1994.

....., *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azim*, tsiz.

....., *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, çev: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı yay. İstanbul,1990.

İBN KUTEYBE, Abdullah b. Müslim ed- Dineveri (v. 276/889), *el-Meârif*,terc: Hasan Ege, İstanbul, 1970.

İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed (v. 275/888), *Sünen-i İbn Mâce*, Kâhire, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, 1975.

İBN SA'D, Muhammed (v. 230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrût, 1968.

İBN SEYYİDİ'N-NÂS (v. 734/1333), *Uyûnü'l-Eser*, Beyrût, tsiz.

....., *Minhu'l-Medh*, Beyrût, Dâru'l-Fikr, tsiz.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebu'l Ferec (v. 597/1200), *el-Muntazam fî Tarihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, Beyrût, 1995.

İBNÜ'L-ESİR, İzzüddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem (v. 630/1232), *el-Kâmil fî't-Tarih*, çev: M.Beşir Eryarsoy, İstanbul, Bahar yay. tsiz.

....., *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Riyâd, Mektebetü'l-İslâmiyye, tsiz.

KÂNDEHLEVÎ, *Hayatü's-Sahâbe ve Ashâbının Yaşadığı İslamiyet*, İstanbul, Divan yay, 1980.

KANDEMİR, M.Yaşar, 'Safvân b. Muattal', *DİA*, İstanbul, 2008, XXXV/485-486.

KAPAR, Mehmet Ali, "Hanîfe", *DİA*, İstanbul, 1997, XVI/42.

....., "Hazrec", *ŞİA*, İstanbul, 2000, III/232-233.

KARATAŞ, Mustafa, “Sâbit b. Kays b. Şemmâs”, *DİA*, İstanbul, 1993, XXXV/352.

KEHHÂLE, Ömer Rıza, *A'lâmü'n-Nisâ*, Dimeşk, el-Haşimiyye, 1959.

....., *Mu'cemü'l Müellifin*, Beyrût, Mektebetü'l Müsenna, 1982.

KETTÂNÎ, Muhammed Abdülhay, *Et-Terâtibu'l-İdâriyye*, çev: Ahmet Özel, İz yay. İstanbul, 1990.

KOÇYİĞİT, Talât, “Abdullah b. Übey b. Selül”, *DİA*, İstanbul, 1988, I/ 139-140.

KOMİSYON, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul, Çağ yay. 1986.

KOMİSYON, *Sahabîler Ansiklopedisi*, İstanbul, Yeni Asya yay, 1989.

KÖKSAL, M. Âsım, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet*, İstanbul, Işık yay. 2012.

KURTUBÎ, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Ferec (v. 671/1272), *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, terc: M. Beşir Eryarsoy, İstanbul, Buruc yay, 2002.

KURTULAN, Kasım, “*Arap Dili ve Edebiyatında Hz. Muhammed'in Mektupları*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2004.

KUTUB, Seyyid, *fi Zilâli'l-Kur'ân (Kur'ân'ın Gölgesinde)* terc: Emin Saraç vd. İstanbul, Araştırma yay. tsiz.

MAHMÛD, Şâkir, *Hz. Âdem'den Bugüne İslâm Tarihi*, çev: Ferit Aydın, Kahraman yay. İst, 2004.

MEHMED ZİHNÎ, *el-Hakâik Mimmâ fi Câmiü's-Sağîr ve'l-Meşârik min Hadis Hayr el-Halâik*, İstanbul, 1310.

MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyn Haccâc (v. 261/874), *Sahîhu Müslim*, İstanbul, Dâru't-Tibâati'l-Âmire, 1329.

NEDVÎ, Şah Muînüddin Ahmed, *Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul, Ülkü Matbaası, 1964.

NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (v. 303/915), *es-Sünen-i Nesâî*, Mısır, el-Matbaatu'l Meymeniyye, 1312.

NİYÂZ, Mevlânâ, *Kadın Sahabiler*, çev: Ali Genceli, İstanbul, 1971.

NÜVEYRÎ, Şihâbüddîn Ahmed b. Abdülvehhâb (v. 733/1332), *Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb*, yay. y, 1975.

ÖNKAL, Ahmet, "Hazrec", *DİA*, İstanbul, 1998, XVII/143.

RUDÂNÎ, Muhammed b. Muhammed b. Süleyman, *Cem'ul-Fevâid min Câmii'l- Usûl ve Mecmei'z-Zevâid*, Ankara, 2 Kaynak yay. tsiz.

SAFVET, Ahmet Zeki, *Cemheretü'l-Hutabi'l-Arab*, Şirketü Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evladühû, Mısır, tsiz, s.64.

SÂİD HAVVA, *el-Esas fi's-Sünne es-Siretü'n-Nebeviyye*, terc: Abdurrahim Ali Ural ve Ark.(anonim), İstanbul,1991.

SARAÇ, Âdem, *Gülyüz'e Hasret*, İstanbul, Erkam yay. 2007.

SARIÇAM, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, Ankara, DİB. yay. 2005.

SAVAŞ, Rıza, "Cüveyriye bnt. Haris", *DİA*, İstanbul, 1993, VIII/46.

SÖNMEZ, Mehmet Ali, "Evs b. Havlî", *DİA*, İstanbul, 1995, XI/543.

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Kemâl Celaleddîn (v. 911/1505), *ed-Dürri'l-Mensûr*, Beyrût, 1993.

ŞÂKİR, Mahmud, *Hz. Âdem'den Bugüne İslâm Tarihi*, çev: Ferit Aydın, İstanbul, 2004.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali, *Derrü's-Sahabe*, Dımeşk, 1984.

ŞİBLÎ, Mevlana, *Asr-ı Saadet*, terc: Ömer Rıza Doğrul, Eser Neşriyat, İstanbul, 1978.

ŞİBLÎ, Muhammed Nûmânî, *Son Peygamber Hz. Muhammed (Siretü'n-Nebî)*, çev: Yusuf Karaca, İstanbul, İz yay. 2005.

TABERÂNÎ, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Beyrût, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 1984.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (v. 310/922), *Tarihu't-Taberi (Tarihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk)*, Kâhire, Dâru'l-Meârif, 1967.

....., *Taberî Tefsiri*, İstanbul, Hisar yay. tsiz.

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed (v. 279/892), *es-Sünen-i Tirmizî*, Kâhire, Mektebetü's-Selefiyye, 1964.

UĞUR, Mücteba, “Cemîle bnt. Übey b. Selül”, *DİA*, İstanbul, 1993, VII/328-329.

ÜÇOK, Bahriye, *İslâm'dan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, İstanbul, MEB, 1982.

VÂKIDÎ, Muhammed b. Ömer (v. 207/822), *Kitâbü'l-Meğâzi*, Beyrût, 1984.

....., *Kitâbü'l-Meğâzi (Hz. Peygamber'in Savaşları)*, çev: Musa K. Yılmaz, İstanbul, İlkharf yay, 2014.

WENSINCK, Aren Jean, *Miftâhu Künûzi's-Sünne*, terc: Abdülbâki Muhammed Fuad, Beyrût, 1983.

YAZIR, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*; sad: Lütfullah Cebeci, Ankara, Akçağ yay, 2009.

ZEHEBÎ, Muhammed b. Ahmed b. Osman (v. 748/1374), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Beyrût, 1984.

ZİRİKLÎ, Hayruddîn, *el-A'lâm*, Beyrût, 1969.